

Volop verbindingen tussen water en ruimte

Eindrapport MIRT-onderzoek
Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Colofon

Het 'Eindrapport MIRT-onderzoek A5H' is tot stand gekomen als onderdeel van het MIRT-onderzoek Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

Gebiedsraad MIRT-onderzoek A5H

Adri Bom (gedeputeerde Provincie Zuid Holland, duo-voorzitter), Bram van Hemmen (burgemeester Sliedrecht, duo-voorzitter), Dirk van der Borg (burgemeester Molenwaard), Kees Boender (wethouder Molenwaard), Theo Boerman (wethouder Hardinxveld-Giessendam), Arjan Kraijo (wethouder Alblasserdam), Jan Nathan Rozendaal (wethouder Papendrecht), Arjen Rijdsdijk (wethouder Gorinchem), Teus van Houwelingen (wethouder Giessenlanden), Goof Bos (wethouder Zederik), André Landwehr (wethouder Vianen), Teus Meijdam (wethouder Leerdam), Griedo Bel (wethouder Lingewaal), Arie Bassa (heemraad waterschap Rivierenland), Roelof Bleker (dijkgraaf waterschap Rivierenland), Vincent van der Werff (ministerie Infrastructuur & Milieu), Jantien Oostijen (projectleider), Miranda de Wijs (projectsecretaris)

Kernteam MIRT-onderzoek A5H

Pim Neefjes (RWS), Cor Revet (regio A5H), Jeroen Delmeire (PZH), Inez Wissingh (waterschap Rivierenland), Bernadette Verstege (ministerie IenM), Lisette Louwman (Drechtsteden)

Projectteam MIRT-onderzoek A5H

Ejsmund Hinborch (PZH), Marco Kleverwal (Alblasserdam), Danielle Wijnen (Papendrecht), Krijn Janssen (Hardinxveld-Giessendam), Gert van Tent (Sliedrecht), René Lipman (Sliedrecht), Wim Labee (Sliedrecht), Marinka Kruijt (Vianen), Arjen van der Werf (Gorinchem), Theo Sprong (Gorinchem), Gert-Jan Hanning (Zederik), Willem van Valen (Molenwaard), Lida Bode (Giessenlanden), Hilda Schefferlie (Leerdam), Bert van Galen (Lingewaal), Tony Tessers (Molenwaard), Robert van Opdorp (Zederik), Mascha Schwarze (Zederik)

Kernteam Communicatie

Rico den Boer (Sliedrecht), Chris Noordanus (PZH), Marjolein Buringa (WSRL)

Kernteam Bedrijfsleven

Linda Bartman, Lillian Froitzheim, Mark Bottema (PZH), Ellen Verheij (Drechtsteden)

Ontwerpend onderzoek

Defacto stedenbouw: Anne Loes Nillesen, Robert de Kort, Fangfei Liu

Tekst

Marieke Bos

Foto's, kaarten en illustraties

Tenzij anders vermeld, Defacto stedenbouw

Vormgeving

Defacto stedenbouw & Frank van Leeuwen

Meer informatie

www.A5H.nl

Volop verbindingen tussen water en ruimte

Eindrapport MIRT-onderzoek
Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

september 2016

Vaststelling van het eindrapport MIRT-onderzoek A5H door de Gebiedsraad op 22 september 2016 met vlnr. Arjan Kraijo, Miranda de Wijs, Roelof Bleker, Bram van Hemmen, Theo Boerman, Griego Bel, Jantien Oostijen, André Landwehr, Adri Bom, Goof Bos, Jan Nathan Rozendaal, Teus Meijdam, Arjan Rijsdijk en Teus van Houwelingen. Afwezig waren Dirk van der Borg, Vincent van der Werff, Arie Bassa en Kees Boender. (foto: fotostudio Marks)

Voorwoord

Een veelbelovende oogst, nu voortbouwen op de samenwerking

De Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is een prachtig en veelzijdig gebied. Het herbergt een sterke maritieme sector, een agrarische sector van belang en een rijke cultuurhistorische identiteit met onder andere de karakteristieke dijklintbebouwing.

Na de bijna-overstroming van 1995 zijn delen van de dijken in het rivierengebied en ook in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden in allerijl versterkt. Tijd om verbindingen te zoeken met de ruimtelijke en economische ambities van het gebied was er toen niet.

Nu staan we gesteld voor een nieuwe dijk-versterkingsronde, in het kader van het Deltaprogramma. De dijken aan de noordkant van het gebied worden op dit moment weliswaar versterkt en nieuwe versterkingen staan op stapel, maar dat is voor de toekomst niet genoeg. Uiterlijk 2050 moeten de dijken aan nieuwe, strengere normen voldoen. Dat is, zeker in deze dijkkring een complexe opgave. Verhoging of verbreding van dijken is van grote invloed op de woon-, werk- en leefomgeving van de bewoners en bedrijven in het gebied.

2050. Dat is nog ver weg. Echter, áls er dijken afgekeurd gaan worden – ergens tussen 2017 en 2023, op basis van de nieuwe beoordelingsronde – en de planning van de dijkversterking duidelijk wordt, dan gaat het proces snel en is er weinig tijd om rekening te houden met de ambities en kansen voor het gebied.

Daarom hebben Rijk en regio in 2014 het voortouw genomen om samen met de andere overheden in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden een gebiedsproces te starten. Onder de vlag van de vernieuwing van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT),

omdat een waterveilige, mooie en leefbare Alblasserwaard-Vijfheerenlanden een gedeelde ambitie is van de samenwerkende overheden.

In dit MIRT-onderzoek is gezocht naar slimme verbindingen tussen waterveiligheid, economie, bereikbaarheid, cultuurhistorie, natuur, recreatie en toerisme: zogenaamde meekoppelkansen. Het onderzoek draagt er tevens aan bij dat de benodigde dijkversterking na de komende beoordelingsronde voortvarend kan starten. Onder trekkerschap van de provincie Zuid-Holland en in nauwe samenwerking met het ministerie Infrastructuur en Milieu, Rijkswaterstaat, Waterschap Rivierenland en de gemeenten in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden is in de periode 2015-2016 hard gewerkt om dit onderzoek uit te voeren. Het voorliggende eindrapport verwoordt en verbeeldt het resultaat van deze inspanningen.

Het onderzoek heeft een rijke oogst opgeleverd. Er zijn veel kansrijke verbindingen gevonden. En misschien wel het mooiste: er is een bijzondere en veelbelovende samenwerking gestart tussen de verschillende overheden en belanghebbenden in het gebied.

Die samenwerking is een belangrijk vertrekpunt voor het vervolg. Er is gezaaid, vervolgens geoogst, maar dat proces moet zich blijven herhalen om de gevonden meekoppelkansen te verzilveren en up-to-date te houden. De samenwerking vasthouden en de verbinding en verbreding blijven zoeken, dat is daarom de intentie van de Gebiedsraad. Zo staan we paraat als de dijkversterkingsopgave aan de beurt is, met onze plannen op een presenteerblaadje. Zo blijft de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden die prachtige en veelzijdige regio, waar het veilig wonen en werken is.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inhoudsopgave	7
1. Inleidende samenvatting Een veelbelovende oogst, nu voortbouwen op de samenwerking	9
2. De oogst in beeld	15
2.1 Inzicht	15
2.1.1 Indicatieve dijkversterkingsopgave	15
2.1.2 De meekoppelkansen hele gebied	17
2.1.3 Meekoppelkansen voor thema's en gebieden	19
Thema 1: Dijk en oevervisie	21
Thema 2: Regionale bereikbaarheid	22
Thema 3: Natuur, toerisme en recreatie	25
Gebiedsopgave 1: Kinderdijk-Alblasserdam	26
Gebiedsopgave 2: Sluis	31
Gebiedsopgave 3: Sliedrecht-Biesbosch	32
2.1.4 Gebiedsbrede opbrengsten	34
2.2 De methodiek	36
2.3 Samenwerking	37
2.4 Communicatie	39
2.5 Betrokkenheid bedrijfsleven	40
3. Het vervolg Onder één paraplu verder met de veelbelovende oogst	45
Bijlage A Overzicht van de gebruikte ruimtelijke agenda's, visies en gebiedsprocessen	48

'Ik ben altijd weer geraakt door de historie die ons gebied heeft met water, de verhalen van inwoners over 1953 en de kracht van ondernemingen om van water hun business te maken. Met het bezoek van de deltacommisaris aan de regio in 2014 werd dat voor mij weer heel concreet. Hij daagde ons toen uit om de kansen op te pakken. Die handschoen heb ik graag opgepakt. Ik wil vanuit de kracht van onze regio aan de slag met de uitdagingen van het Deltaprogramma. We noemen dat meekoppelen, maar eigenlijk gaat het over kansen voor het gebied.'

Bram van Hemmen | burgemeester Sliedrecht en voorzitter van de Gebiedsraad

1. Inleidende samenvatting

Een veelbelovende oogst, nu voortbouwen op de samenwerking

De Alblasserwaard-Vijfheerenlanden is een kwetsbaar gebied. Dijkkring 16 is feitelijk een badkuip en loopt bij een overstroming snel en diep onder water. Niet voor niets wordt in het Deltaprogramma gesproken over 'een urgent aandachtsgebied om de waterveiligheid te verbeteren'. De waterveiligheidsopgave is groot, evenals de impact van benodigde maatregelen. Er is onvoldoende ruimte om de dijken op de traditionele wijze te versterken. Deze urgentie en complexiteit nopen tot het zoeken van verbindingen tussen alle opgaven, plannen en kansen van het gebied.

Daarom is in het Bestuurlijk Overleg MIRT Zuidelijke Randstad van 13 oktober 2014 besloten om een MIRT-onderzoek te starten, als uitwerking van de Voorkeursstrategie Rijnmond-Drechtsteden uit het Deltaprogramma (zie kaders). Onder trekkerschap van de provincie Zuid-Holland en in nauwe samenwerking met het Rijk, het Waterschap Rivierenland en de gemeenten in het gebied.

De onderzoeksopdracht luidde: *'onderzoek de mogelijkheden voor verbinding van een ruimtelijke en economische gebiedsagenda en waterveiligheid. Met daarbij aandacht voor het behoud van de cultuurhistorische identiteit, de ruimtelijke kwaliteit en de economische kracht van het gebied.'*

Het onderzoek is in april 2015 gestart en afgerond in september 2016. De conclusie luidt: **er zijn volop mogelijkheden voor verbinding tussen water en ruimte**. Er zijn kansen gevonden om de waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteiten

te versterken; om ambities op het vlak van economie, bereikbaarheid, cultuurhistorische waarde, natuur, toerisme en recreatie te bundelen. Meekoppelkansen worden dat genoemd.

Er zijn ook contouren gevonden voor de watergebonden elementen van een ruimtelijke en economische gebiedsagenda. De concrete uitwerking en vaststelling van zo'n agenda is de bevoegdheid van de betrokken gemeenten en gemeenteraden. Met name de aanzet tot een dijk- en oevervisie voor Alblasserwaard-Vijfheerenlanden die in dit MIRT-onderzoek is ontwikkeld, vormt hiervoor input.

Wat is een MIRT-onderzoek?

MIRT staat voor Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport. Dit programma richt zich op financiële investeringen in ruimtelijke programma's en projecten, waar de rijksoverheid en decentrale overheden samen aan werken. Een MIRT-onderzoek hoeft – in tegenstelling tot een MIRT-verkenning – geen zicht op financiering te hebben en kent geen formele eisen. Het is een verdieping en verbreding op een vraagstuk dat om een integrale oplossing vraagt; een onderzoek naar bijvoorbeeld gezamenlijke ambities en opgaven. Met als opbrengst bestuurlijke afspraken over het vervolg. Het onderzoek kan uitmonden in een MIRT-verkenning, mits er zicht is op financiering, maar dat is niet altijd de logische vervolgstap.

A5H als voorbeeld binnen MIRT-vernieuwing

Het MIRT werkt aan vernieuwing, waarbij meer dan voorheen de samenwerking met de regio, maatschappelijke partners en het bedrijfsleven centraal staat. De vernieuwing is gebaseerd op drie pijlers.

- Brede blik. Vraagstukken benaderen vanuit opgaven in plaats van oplossingen en uitgaan van een gebiedsgerichte benadering.
- Maatwerk. Maatwerk bieden in besluitvorming, spelregels en procedures om in te spelen op veranderende omstandigheden en kansen, door kortetermijnbeslissingen te verbinden aan langetermijnopgaven.
- Samenwerking. Het gebruik van beproefde en nieuwe vormen van samenwerking tussen overheden op basis van gelijkwaardigheid en van overheden met maatschappelijke partners en marktpartijen.

Ook de toevoeging van 'water' aan het programma is relatief nieuw. Recent is het MIRT inspiratieboek "15x Water en Ruimte" uitgekomen. Dit MIRT-onderzoek A5H bouwt voort op de lessen en aanbevelingen daaruit.

HWBP, de programmering en de nieuwe normen

In het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) werken Rijk en waterschappen intensief samen om de dijken op orde te krijgen op de meest doelmatige en kosteneffectieve wijze. Het programma werkt nu aan de dijken die bij de Derde Toetsing (2006-2011) zijn afgekeurd.

De eerstvolgende beoordelingsronde (voorheen toetsing genaamd) op basis van de nieuwe normen, vindt plaats tussen 2017 en 2023. Het waterschap en het HWBP anticiperen nu al op de nieuwe normen. In het programma 2017-2022 zijn dijktrajecten opgenomen die 'hoog urgent' zijn op basis van de nieuwe normen, oftewel de grootste afstand tot de norm hebben. In het programma 2017-2022 zijn hierdoor twee trajecten van Waterschap Rivierenland aan de Lek aan de noordkant van het gebied opgenomen: Streefkerk – Ameide Sluis en Ameide Sluis – Fort Everdingen (inclusief Vianen). Het waterschap voert een verkenning uit om op deze trajecten gericht versterkingen uit te voeren voor specifieke zwakke plekken en niet de hele trajecten aan te pakken. Aan de noordkant vinden momenteel (2016) namelijk al dijkversterkingen plaats op de trajecten Kinderdijk – Schoonhovenseveer, Schoonhovenseveer – Langerak en bij Vianen, waarbij de laatste al gereed is. Nieuwe, grootschalige dijkversterking langs deze trajecten op korte termijn is ongewenst vanuit doelmatigheid en overlast voor de omgeving.

Relatie met de Voorkeursstrategie Rijnmond-Drechtsteden en het Deltaprogramma

Het MIRT-onderzoek A5H betreft een uitwerking van de voorkeursstrategie voor de regio Rijnmond-Drechtsteden. Deze bepaalt dat voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden preventie tegen overstromingen (door inzet op dijken en een rivierverruimende maatregel) de basis is om het gebied beschermd te houden. Dit betekent o.a. dat meerlaagsveiligheid en daarmee de ontwikkeling van evacuatiestrategieën (laag 3) niet tot de scope van dit onderzoek horen.

De Voorkeursstrategie Rijnmond-Drechtsteden maakt onderdeel uit van het Deltaprogramma. Dit programma maakt plannen om Nederland nu en in de toekomst te beschermen tegen hoogwater en zorgt voor voldoende zoetwater. In dit programma staat adaptief deltamanagement centraal. Dit betekent: ver vooruitkijken naar de opgaven, daarvoor op tijd betaalbare maatregelen nemen en steeds flexibel inspelen op nieuwe kansen en nieuwe inzichten.

De dijk- en oevervisie brengt voor de hele dijkkring de ruimtelijke kwaliteiten in beeld en bevat voorbeelduitwerkingen en voorstellen hoe je kunt omgaan met bebouwing, bedrijventerreinen, bereikbaarheid en wegprofielen, recreatieve potenties en landschappelijke kwaliteiten. Het document sluit aan op de pilot Ruimtelijk Instrumentarium Dijken (RID) van het Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard. Hierin wordt de aanbeveling gedaan om een integrale gebiedsvisie op te stellen, die de opgaven vanuit de ruimtelijke ordening en waterveiligheid bij elkaar brengt. De dijk- en oevervisie is een stap in die richting.

De aanzet tot een dijk- en oevervisie is in samenwerking met een aantal gemeenten en het waterschap ontwikkeld. In de huidige vorm is het een inspiratiedocument, dat aanknopingspunten biedt om de dialoog aan te gaan over het verbinden van waterveiligheids- en ruimtelijke opgaven. Het document kan samen met gemeente(raden) ontwikkeld worden tot een gedragen en toepasbare visie.

Inzicht

De gevonden verbindingen en de dijk- en oevervisie zijn voorbeelden van de inhoudelijke oogst. Samengevat bestaat deze inhoudelijke oogst uit de volgende inzichten.

- Inzicht in de indicatieve dijkversterkingsopgave bij nieuwe normen, waaruit blijkt dat niet alleen de zuidkant, maar ook de noordkant van het gebied naar verwachting op specifieke delen een urgente opgave heeft.
- Inzicht in de meekoppelkansen, voor het hele gebied en voor Kinderdijk-Alblasserdam, Sluis en Sliedrecht in het bijzonder. Waarbij deze deelgebieden bedoeld zijn om als voorbeeld te dienen voor andere plekken in het gebied.

Methodiek om meekoppelkansen te inventariseren en verbeelden

Naast deze inhoudelijke oogst zijn er ook procesmatige opbrengsten. Er is een methodiek in de praktijk gebracht om water en ruimte met elkaar te verbinden. Kenmerkend voor deze methodiek zijn de brede inventarisatie,

het inzoomen op thema's en gebieden, het vervolgens uitzoomen om tot een gebiedsagenda te komen en de overzichtelijke verbeelding van opgaven en meekoppelkansen in kaarten. De praktijkervaringen met deze methodiek kunnen dienen als inspiratiebron voor andere gebiedsontwikkelingen.

Ervaring met een bijzondere samenwerking

Een andere procesmatige opbrengst is de bijzondere samenwerking waarmee ervaring is opgedaan. Rijk, provincie Zuid-Holland, alle gemeenten uit dit gebied, het waterschap Rivierenland, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties hebben intensief en interactief met elkaar samengewerkt rondom de waterveiligheidsopgave. Opgaven, wensen en kansen zijn vanuit een gezamenlijk belang verkend: de kracht van het gebied.

Wie betaalt voor meekoppelen?

Belangrijk bij de financiering van ruimtelijke ambities bij dijkversterkingen is het verschil tussen inpassen en meekoppelen. Goed inpassen van een dijkversterking is wettelijk verplicht en wordt gefinancierd vanuit het HWBP. Soms is het maatschappelijk wenselijk of efficiënter iets extra's te doen. Dan spreken we van meekoppelen. Uitgangspunt hierbij is dat eventuele meerkosten ten opzichte van een doelmatig alternatief zonder deze nevendoelestellingen, uit andere financieringsbronnen dan het HWBP worden betaald.

Bij het koppelen van verschillende initiatieven kan het voorkomen dat de tijdslijnen van de initiatieven niet op elkaar aansluiten. In overleg met het HWBP kan het waterschap via voorfinanciering de aanpak van de waterveiligheidsopgave vervroegen. Wordt de aanpak van de waterveiligheidsopgave naar achter geschoven voor een succesvolle koppeling, dan is allereerst bestuurlijk commitment nodig van de betreffende beheerder.

Bron: factsheet Meekoppelen en uitwisselen van het HWBP

Meekoppelkansen inbrengen: hoe en wanneer?

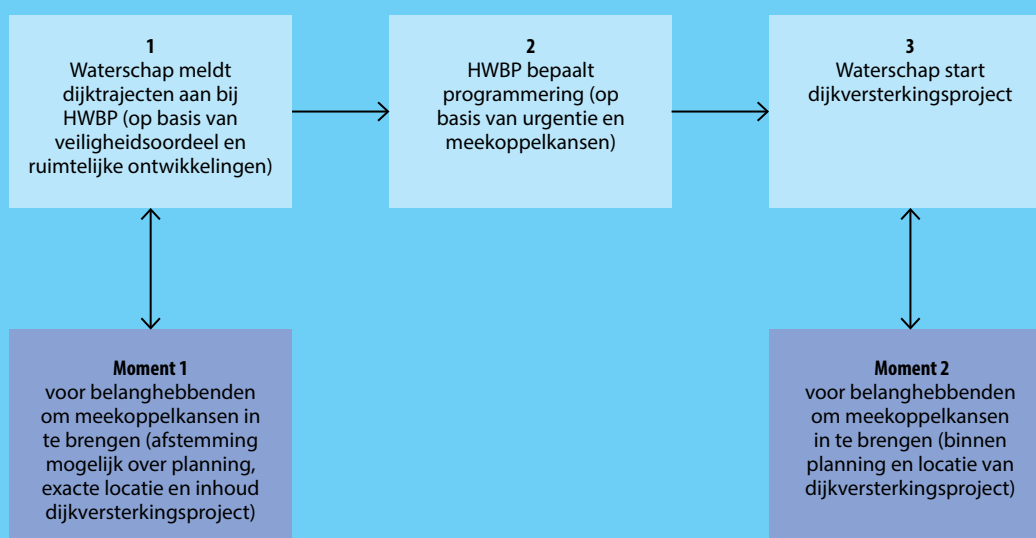
Hoe vroeger meekoppelkansen worden ingebracht, hoe kansrijker de verzilvering. In principe kan er op elk moment afstemming gezocht worden met het waterschap over (ruimtelijke) ontwikkelingen die samenhang hebben met de waterkering. De meest logische momenten hiervoor zijn echter ruim voordat de jaarlijkse programmering van het HWBP wordt vastgesteld en bij de start van een dijkversterkingsproject (zie figuur).

Gemeenten of belanghebbenden kunnen zo'n zeven tot twaalf jaar van tevoren bij het waterschap aankloppen met plannen. Het waterschap kan dit dan meenemen in het advies richting HWBP over de programmering van het programma.

Als het jaarlijkse programma van het HWBP is vastgesteld, start het waterschap eventuele nieuwe dijkversterkingsprojecten op. Waterschap Rivierenland verkent tijdens de (vervroegde) verkenningfase actief de meekoppelkansen. Het doel daarvan is afstemming van de dijkverbeteringsopgave met ruimtelijke plannen. Dit draagt bij aan de ruimtelijke kwaliteit van het gebied, creëert meer draagvlak en toekomstwaarde en biedt kansen voor kostenverlaging. De resultaten van dit MIRT-onderzoek vormen in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden een basis voor toekomstige (vroegtijdige) verkenningen en sluiten goed aan op de werkwijze van het waterschap voor het uitvoeren van dijkversterkingsprojecten. Ze maken een vliegende start van dijkversterkingsprojecten mogelijk.

De werkwijze van het waterschap voor nieuwe dijkversterkingsprojecten staat omschreven in de notitie 'Ontwerputgangspunten primaire waterkeringen, WSRL 2016'.

Proces programmering en planning dijkversterkingsprojecten

Deze partijen werkten al eerder samen voor de Voorkeursstrategie Rijnmond-Drechtsteden voor het Deltaprogramma, onder regie van de stuurgroep Rijnmond-Drechtsteden. Bijzonder aan de samenwerking in dit MIRT-onderzoek is de sturing door de regio zelf.

Opbrengsten van de samenwerking

De opbrengsten van deze samenwerking zijn legio. Waterveiligheid is geagendeerd. Partijen voelen zich steeds meer gezamenlijk eigenaar van de wateropgave en zien ook meer het eigenbelang, namelijk droge voeten en economische trekkracht. De blik is breder geworden; gemeenten zijn meer betrokken en bereid om te zoeken naar combinaties van ambities. Er is inzicht in elkaars belangen ontstaan. En bewustwording dat partijen niet zonder elkaar kunnen om meekoppelkansen verder te ontwikkelen en verzilveren, maar ook om eenduidig te communiceren richting bedrijven en burgers.

Waterbewustzijn

Er is ook gewerkt aan het waterbewustzijn. De aanleiding hiervoor is dat OESO-onderzoekers in 2014 concludeerden dat Nederlanders zich onvoldoende bewust zijn van waterrisico's. Om dit te verhogen, is een aantal communicatieactiviteiten georganiseerd. De ervaringen hiermee wijzen uit dat het overgrote deel van de inwoners in het gebied rekening houdt met maatregelen aan dijken in de toekomst, maar dat de mogelijke impact daarvan nog wordt onderschat.

Er is ook contact gezocht met bedrijven. Op een aantal locaties is energie gevonden bij bedrijven om mee te denken over meekoppelkansen, kennisinbreng, innovatie en showcases. Wel blijkt het lastig voor bedrijven om zo ver vooruit te kijken.

Verder vooruitkijken

Er is met alle partners een samenwerking ontstaan. Om de gevonden kansen te verzilveren, is het belangrijk om deze voort te zetten. Want we zijn

er nog niet. Veel van de gevonden verbindingen spelen op de korte termijn (2020), terwijl de horizon van dit onderzoek is gericht op 2030-2050. Het is nog niet bekend wanneer nieuwe, grootschalige dijkversterkingen plaats gaan vinden. Deze kunnen – gezien de recente dijkversterkingen – mogelijk pas over enkele decennia starten (zie kader Programmering HWBP en nieuwe normen). Het is dus zaak om verder vooruit te kijken en het inzicht in de ontwikkelingen actueel te houden.

Dit vergt nog meer inhoudelijke verbinding, verbreding en samenwerking. Ook met het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstituten, voor de ontwikkeling van businesscases. Tevens moet nog aansluiting gezocht worden met de planning van dijkversterkingen. Zodat er een cyclisch planproces ontstaat, waarin lange- en korte termijnopgaven op elkaar afgestemd worden.

De belangrijkste aanbeveling van dit MIRT-onderzoek luidt dan ook: behoud de samenhang en samenwerking en bouw onder één paraplu voort op deze veelbelovende oogst.

Leeswijzer

Dit rapport laat zich als volgt lezen. Hoofdstuk 2 behandelt de oogst. Deze is onderverdeeld in drie elementen: inzicht, methodiek en samenwerking. Hoofdstuk 3 beschrijft de besluiten en aanbevelingen voor het vervolg.

Deltacommissaris Wim Kuijken sprak tijdens de Gebiedsconferentie Rijnmond-Drechtsteden op 18 april 2016 grote waardering uit over 'hoe er in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden met alle partijen wordt gekeken naar oplossingen om water en ruimte met elkaar te verbinden'. Hij benoemde het MIRT-onderzoek A5H als één van de onderdelen van het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden waar hij bijzonder trots op is.

'Als provinciebestuurder werk ik heel graag samen met gebieden waar energie aanwezig is. Ik zie dat het voorsorteren op toekomstige dijkversterkingen hier veel energie heeft losgemaakt. In ieder geval bij bestuurders. Dat smaakt naar meer.'

Adri Bom | gedeputeerde provincie Zuid-Holland en duo-voorzitter Gebiedsraad A5H

2. De oogst in beeld

Inzicht, methodiek en samenwerking. Dat zijn kort gezegd de drie elementen waaruit de oogst van dit MIRT-onderzoek bestaat. Er is inzicht ontstaan in onder andere de opgaven en meekoppelkansen. Er is een methodiek in de praktijk gebracht om verbindingen tussen water en ruimte te inventariseren en verbeelden. En er zijn positieve ervaringen opgedaan met een nieuwe, integrale manier van samenwerken tussen Rijk en regio.

2.1 Inzicht

Het MIRT-onderzoek heeft waardevol inzicht opgeleverd in:

- de indicatieve dijkversterkingsopgave;
- de meekoppelkansen voor het hele gebied;
- de meekoppelkansen voor thema's en gebieden;
- gebiedsbrede opbrengsten en de contouren voor een gebiedsagenda.

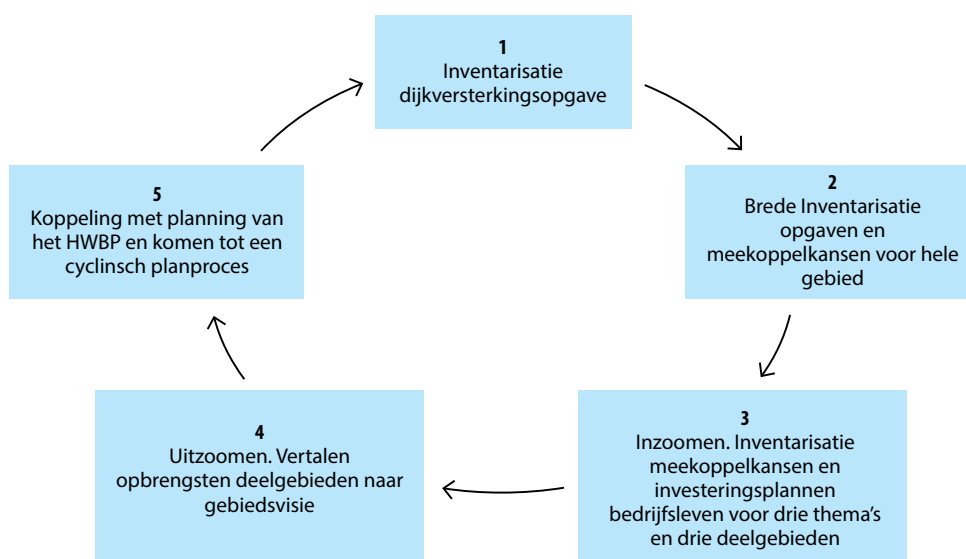
Deze inzichten corresponderen met de verschillende stappen in het onderzoek (zie paragraaf 2.2 Methodiek voor meer uitleg).

2.1.1 Indicatieve dijkversterkingsopgave

Als eerste stap is gekeken naar de dijkversterkingsopgave. Er is inzicht ontstaan in de indicatieve hoogte- en sterkteopgave bij nieuwe normen in het gebied. Bij de start van het onderzoek (2015) is er gewerkt met een indicatief beeld van de te verwachten hoogte- en sterkteopgave uit de Voorkeursstrategie Rijnmond-Drechtsteden uit het Deltaprogramma. Daarbij was vooral aan de zuidkant van het gebied (noordoever van de Merwede) een urgente opgave te zien.

In 2017 gaan nieuwe normen gelden, die veelal tot een grotere dijkversterkingsopgave zullen leiden. Het HWBP heeft een indicatief beeld van de situatie bij nieuwe normen. Dat toont dat vanwege nieuwe inzichten vooral delen van de noordkant aan de Lek een urgente opgave lijken te hebben,

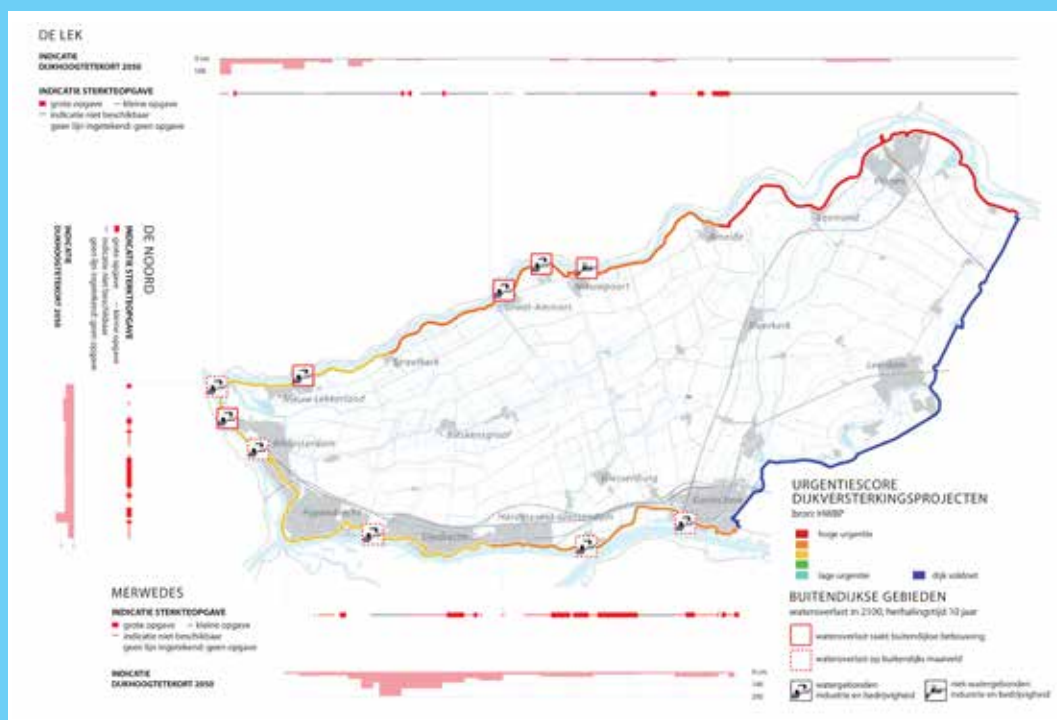
Onderzoeksstappen van het MIRT-onderzoek A5H: een cyclisch planproces

met name qua sterkte. De dijkversterkingsopgave zal echter nog aan veel veranderingen onderhevig zijn. Momenteel zijn er nog veel onzekerheden ten aanzien van de nieuwe normen en het beoordelen van de dijken. Daarnaast speelt dat de huidige en op stapel staande dijkversterkingen aan de noordkant van het gebied een nieuwe, grootschalige dijkversterking aan de noordkant

onwenselijk en waarschijnlijk onnodig maken (zie kader HWBP en programmering). De opgave aan de zuidkant is overigens nog steeds een urgent en complex met alle bedrijfsterreinen en bebouwing aan weerszijden van de dijk. De scope van het onderzoek is ook niet veranderd hierdoor: die betrof van meet af aan de hele dijkkring.

Indicatief beeld waterveiligheidsopgave inclusief urgentie

Deze kaart geeft een indicatief beeld van de toekomstige dijkversterkingsopgave van verschillende dijktrajecten langs de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (dijkkring 16). De gekleurde lijnen geven een indicatie van de urgentie van trajecten op basis van afstand tot de nieuwe normen, gebruikmakend van gegevens uit Veiligheid Nederland in Kaart (VKN2). Rood betekent de grootste afstand tot de nieuwe norm. Deze gegevens dateren uit 2016 en zijn afkomstig van het HWBP. De lijnen betekenen niet dat er over de hele lengte dijkversterkingen te verwachten zijn, het waterschap gaat naar verwachting alleen de zwakke plekken aanpakken (zie kader HWBP en de programmering).

De blokken geven het verschil aan in verhoging van de dijk (in cm) en/of versterking die nodig is om ook in 2050 te voldoen aan de veiligheidsnorm. De indicatieve hoogteopgave vloeit voort uit een globale berekening met het 'klimaatsscenario 2050', de indicatieve sterkteopgave is op basis van expert judgement in beeld gebracht. De uitwerking van de sterkteopgave aan de noordkant van het gebied (aan de Lek) is deels nog niet beschikbaar (zie grijze lijn), maar de verwachting is dat deze opgave op een aantal plekken urgent is.

2.1.2 De meekoppelkansen hele gebied

Als tweede stap zijn de opgaven, kansen en knelpunten voor water, ruimte en economie breed geïnventariseerd. Met als resultaat een kaart, die voor de hele dijkkring 16 de meekoppelkansen laat zien. We noemen dit de 'gebiedsbrede kansenkaart'.

Deze gebiedsbrede kansenkaart is vervolgens aangevuld met de indicatie van de dijkversterkingsopgave. Met als resultaat een kansenkaart voor de rivieren De Noord en de Lek en een voor de Merwedes. Gemeenten, het waterschap en het Hoogwaterbeschermingsprogramma

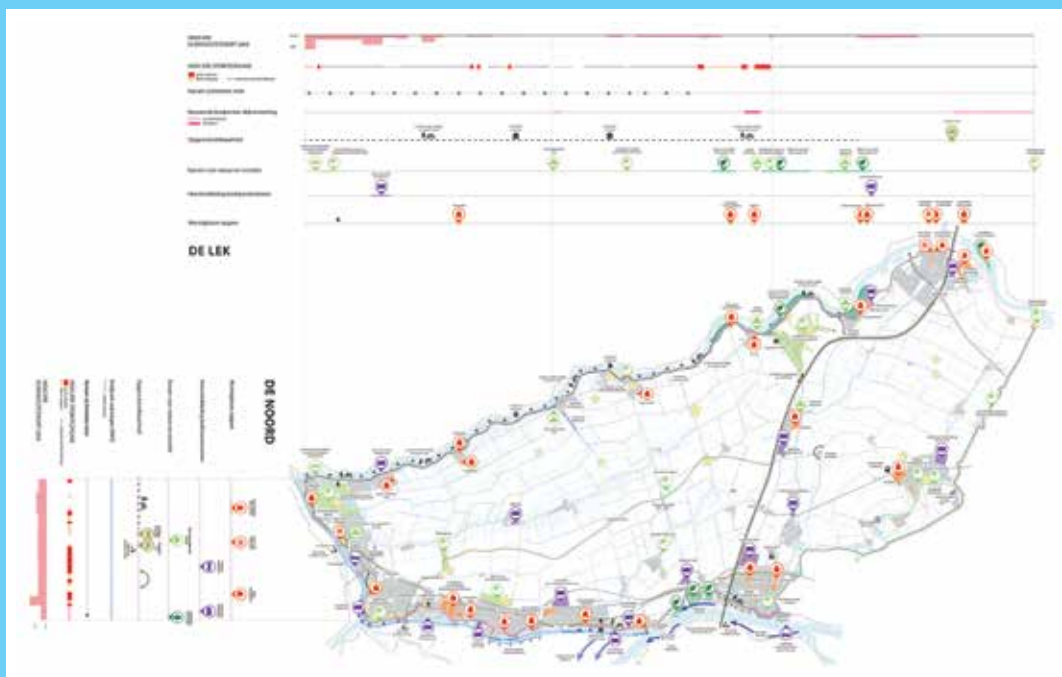
kunnen deze kaarten gebruiken om de toekomstige dijkversterking af te stemmen op economische en ruimtelijke ontwikkelingen en vice versa. Dit kan de planfase van een dijkversterking vergemakkelijken en de kansrijkheid van het daadwerkelijk meekoppelen van de ontwikkelingen vergroten. Het koppelen vraagt nog wel duidelijkheid over de status en horizon van de ontwikkelingen. Ook moet worden aangemerkt dat meekoppelkansen aan de noordkant van het gebied naar verwachting beperkt te verzilveren zijn, omdat het waterschap van plan is om gerichte dijkversterkingen uit te voeren in plaats van aaneengesloten trajecten.

Gebiedsbrede kansenkaart

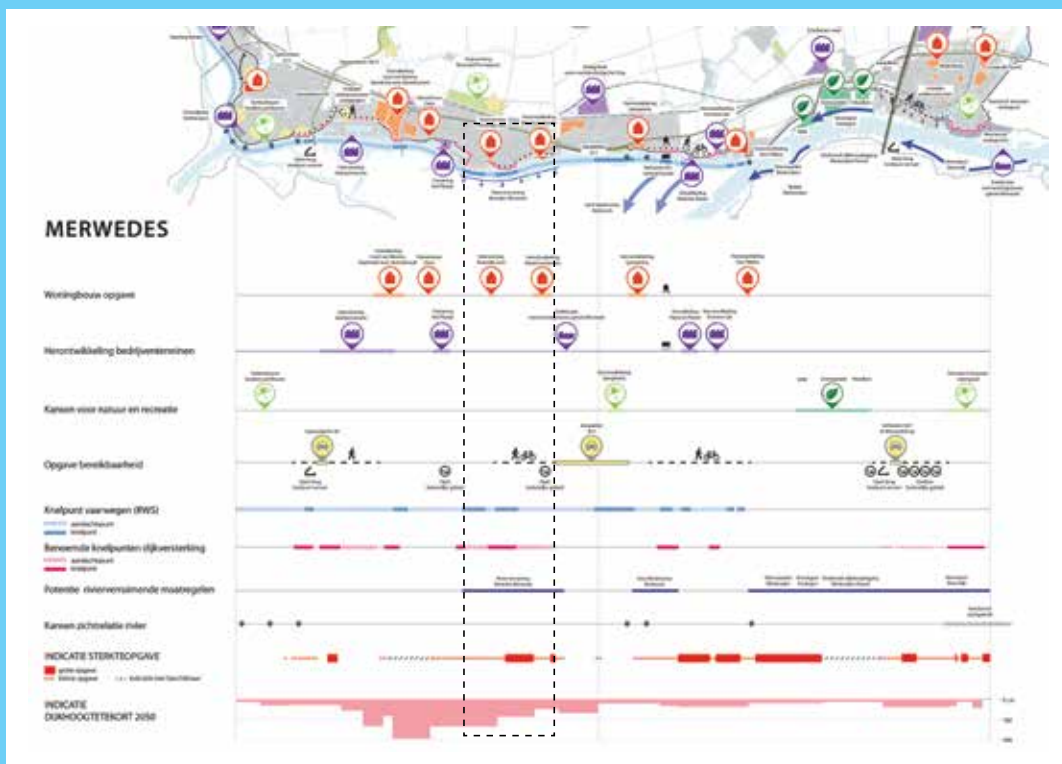

Deze kaart geeft een totaaloverzicht van de opgaven, wensen en kansen die op korte termijn (tot 2020) in het gebied spelen. De kaart is een momentopname en tot stand gekomen op basis van interviews, bijeenkomsten en werksessies (ontwerpend onderzoeken) met gemeenten, provincie, Rijkswaterstaat en het waterschap. Ook bestaande beleidsnota's en eerdere onderzoeken (zie bijlage) zijn bestudeerd. De inventarisatie is zeer breed geweest. Maar het blijft een momentopname. Het is een 'levende' kaart die als hulpmiddel dient om meekoppelkansen te (blijven) signaleren.

Kansenkaart inclusief indicatieve dijkversterkingsopgave per rivier, voor De Noord en Lek

Kansenkaart incl. indicatieve dijkversterkingsopgave per rivier, voor de Beneden en Boven Merwede

De kansenkaarten leggen de meekoppelkansen en de indicatieve dijkversterkingsopgave als het ware op elkaar. Door in deze kaarten een kolom te trekken, is goed te zien waar sprake is van integrale gebiedsopgaven en waar wel en (nog) niet zoveel meekoppelkansen zijn.

2.1.3 Meekoppelkansen voor thema's en gebieden

Als derde stap is ingezoomd op:

- drie thema's: dijk en oever; bereikbaarheid; natuur, toerisme en recreatie (NTR) en;
- drie gebieden: Kinderdijk-Alblasserdam; Sliedrecht-Biesbosch; en Sluis.

Deze verdieping is bedoeld als inspiratie voor de ontwikkeling van het betreffende gebied. Ook kunnen gevonden kansen en het doorlopen proces als voorbeeld dienen voor andere plekken in het

gebied of daarbuiten. De thema's en gebieden zijn geselecteerd op basis van synergiekansen en eigenaarschap bij de betrokken partijen in de gebiedsraad: waar zit op dit moment de meeste energie om kansen uit te werken en te realiseren?

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de opbrengsten per thema en gebied. De dijk- en oevervisie is verwerkt tot een apart document. Van de gebiedsopgaves zijn ook aparte deelrapportages gemaakt.

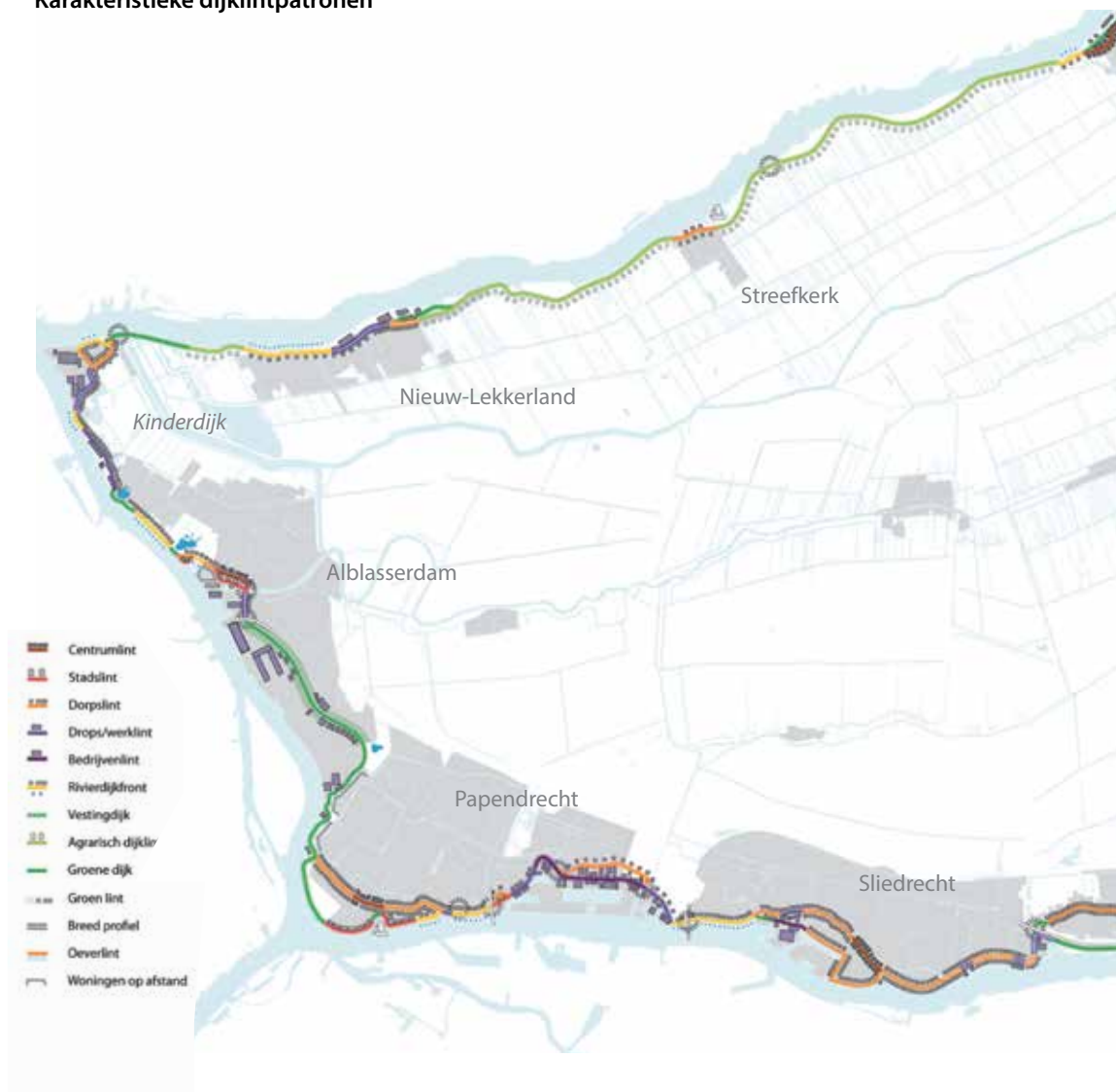
Deelrapportages MIRT-onderzoek Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Karakteristiek van de oevers langs de Lek en Beneden Merwede

Karakteristieke dijklintpatronen

Thema 1: Dijk en oevervisie

Behoud en versterking van kwaliteit

De dijk- en oeverzone is één van de belangrijkste identiteitsdragers van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden. Om die identiteit te behouden en de verbinding te leggen tussen water, ruimte en economie, is een visie onontbeerlijk. Daarom is binnen dit MIRT-onderzoek als een van de eerste stappen een aanzet gemaakt tot een dijk- en oevervisie.

Uitgaan van kwaliteiten

De dijk- en oevervisie brengt voor de hele dijkkring en alle oevers de ruimtelijke kwaliteiten in beeld en bevat voorbeelduitwerkingen en voorstellen hoe je kunt omgaan met bebouwing, bedrijventerreinen, bereikbaarheid en wegprofielen, recreatieve potenties en landschappelijke kwaliteiten. De visie kan richtinggevend zijn bij een dijkversterking, maar ook zelfstandig als inspiratiebron dienen voor de inpassing van ruimtelijke en economische ontwikkelingen.

Uitwerking pilot Ruimtelijk Instrumentarium Dijken

De dijk- en oevervisie sluit aan op de pilot Ruimtelijk Instrumentarium Dijken (RID) van het Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard. Deze pilot is onderdeel van de uitwerking van de Voorkeursstrategie Rijnmond-Drechtsteden. Hierin staat de aanbeveling om een integrale gebiedsvisie op te stellen, die de opgaven vanuit de ruimtelijke ordening en vanuit waterveiligheid bij elkaar brengt.

Totstandkoming: van typering en karakteristieken tot een visie

- Eerst zijn de ruimtelijke en functionele kenmerken van de dijken en oevers in kaart gebracht en getypeerd, zoals de dubbelzijdig bebouwde dijk of de natuurlijke oever.
- Door de dijk- en oevertypes vervolgens te interpreteren en te waarderen, is inzicht ontstaan in karakteristieke dijk- en oeverpatronen, die bepalend zijn voor de identiteit per rivier. Langs de Noord en Merwede bijvoorbeeld met

industriedorpen zoals Papendrecht, begint het dijklintpatroon met open bebouwing, dan een mengvorm met bedrijven, gevolgd door het dichtbebouwde centrum en daarna weer aflopend naar een open bebouwing. Langs de Lek is dit patroon weer anders. Ook bijzondere plekken en verstoorde patronen zijn benoemd. Verder is aandacht besteed aan de dijk als verbindings- en ontsluitingsroute en de dijken en oevers als recreatieve structuur.

- Hierna is een aanzet gegeven hoe om te gaan met zowel karakteristieke als verstoorde patronen en bijzondere plekken bij dijkversterkingsopgaven of ruimtelijke opgaven. Het doel hiervan is om de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van het gebied in stand te houden of te versterken.

Van inspiratiedocument tot een toepasbare visie

De dijk- en oevervisie wordt als een apart document opgeleverd. Het is te beschouwen als een inspiratiedocument, dat zich nog samen met de regio moet ontwikkelen tot een breedgedragen en toepasbare visie.

Beleving vanaf de rivier

Om het karakter van dijk en oever vanaf de rivier in beeld te brengen, heeft de werkgroep dijk- en oevervisie een vaartocht ondernomen. Vooral het industriële karakter van de Merwede en Noord is vanaf het water goed te beleven. Soms is de beleving vanaf het water tegenovergesteld aan die vanaf de dijk. Bij de Lek bijvoorbeeld heb je vanaf de dijk weids uitzicht, maar vanaf de rivier, tussen de dijken slechts zicht op een smal rivierprofiel. Wat ook opviel, is dat op bijna alle plekken waar oever en rivier toegankelijk zijn, ook mensen gesignaleerd werden, zoals wandelaars of mensen die hun hond uitlieten. Er lijkt dus duidelijk behoefte te zijn aan plekken waar je de rivier kunt beleven.

Verkeersknelpunt bij Sluis.

Thema 2: Regionale bereikbaarheid

Een aantal ruimtelijke kansen gevonden

Een goede bereikbaarheid is cruciaal voor de bedrijven en leefbaarheid van het gebied. Uit een inventarisatie zijn diverse opgaven naar voren gekomen, zoals de matige bereikbaarheid van watergebonden bedrijventerreinen via de weg, de knelpunten rond de leefbaarheid op de dijken en de filevorming op de A15. Deze opgaven zijn dijkgerelateerd onderzocht in de dijk- en oevervisie. Ook in de gebiedsopgaven Kinderdijk-Alblasserdam en Sliedrecht is bereikbaarheid als opgave meegenomen. Er is een aantal ruimtelijke kansen gevonden, zoals alternatieve aanvoerroutes. De volledige uitkomsten staan beschreven in de dijk- en oevervisie.

Alternatieve aanvoerroutes voor bedrijven

Er is globaal onderzocht hoe de bereikbaarheid van de bedrijventerreinen aan de dijken verbeterd kan worden. Dit kan door te zoeken naar alternatieve aanvoerroutes ('bovenlokaal' en via het water) in plaats van via de bestaande dijklinten. Deze routes zijn in kaart gebracht. Daarnaast worden in de dijk- en oevervisie aanbevelingen gedaan voor het scheiden van verkeer (fietsen apart van auto- of vrachtverkeer).

A15: vooralsnog geen meekoppelkansen

Vanuit de regio is grote interesse om de A15 te verbreden om de filevorming te verminderen en daarmee de bereikbaarheid te vergroten. Vooralsnog is dit echter niet als een meekoppelkans voor dijkversterking geïdentificeerd. Het traject ter hoogte van Hardinxveld-Giessendam ligt op de binnenberm van de dijk, maar als versterking nodig is, dan kan dat aan de rivierzijde. Bovendien is het traject niet het enige knelpunt van de A15. Dus al wordt dit traject aangepakt, dan is de filevorming niet opgelost. Andersom geldt wel: als er wat aan de weg zou gebeuren, dan is het slim om alvast te anticiperen op een eventuele dijkversterkingsopgave.

Kansen bereikbaarheid Kinderdijk en Sliedrecht

In de gebiedsopgave Kinderdijk-Alblasserdam zijn voorstellen uitgewerkt om voor het molencomplex de aankomstplek en bereikbaarheid te verbeteren. Wat betreft Sliedrecht zijn er drie linken met bereikbaarheid te benoemen. Bij het versterken van de huidige kruin van de dijk zou de weg eenrichtingsverkeer worden. Bij de aanleg van een damwand rivierwaarts met een wandelpad, zou een nieuwe, ontvlochten wandelroute ontstaan. En bij dijkverlegging rivierwaarts zou een nieuwe fiets- en/of wandelroute kunnen ontstaan.

'Naast de waterveiligheid is de bereikbaarheid in ons gebied erg belangrijk. Een goede weginrichting op onze stabiele dijken zorgt voor een vlotte en veilige verkeersafwikkeling.'

Kees Boender | wethouder gemeente Molenwaard

'We moeten erop kunnen vertrouwen dat de dijken ons telkens weer beschermen tegen hoog water. Dat vraagt opnieuw om maatregelen. Meekoppelen betekent bijvoorbeeld ook behoud van de beleving van de schoonheid van de meanderende Lek.'

Goof Bos | wethouder Zederik

Expertsessie

De bevindingen zijn medio augustus 2017 in een expertsessie voorgelegd aan vertegenwoordigers van het waterschap, de regio A5H, omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid en de provincie. Deze werden interessant bevonden, maar er is wel geconstateerd dat nog onderzocht moet worden hoe groot de veronderstelde problemen met verkeer op de dijk daadwerkelijk zijn.

In de sessie is een aantal extra knelpunten benoemd, zoals de buslijnen die het woon-werkverkeer onvoldoende kunnen accommoderen. En daar waar veren zijn (en verkeer via water mogelijk is), is niet altijd een vervolg op de weg (m.n. aan de Lek) en ontstaat een knelpunt op de dijk.

Nieuwe oplossingrichtingen die genoemd zijn:

- Voor- en natransport Merwedelingelijn beter regelen.
- Carpoolen en e-bikegebruik.
- Parallel wegensysteem, vooral oost-westverbinding:
 - een extra provinciale weg;
 - verkennen of lokale wegen een bovenlokale functie kunnen krijgen.
- Ingrepen op bedrijventerreinen zelf.

- Alternatieve weg om woonstraten te ontlasten.
- Slimme oplossingen: tijdvakken waarin dijk alleen toegankelijk is voor bestemmingsverkeer, of een 'knip' in de doorgaande route.

Verder heeft de expertgroep een visie op bereikbaarheid in het gebied A5H geformuleerd:

1. Onderzoek of de veronderstelde problemen ook echte problemen zijn.
2. Accommodeer de functies die er al zijn.
3. Voeg geen functies toe waar ze niet horen of handig zijn vanuit het oogpunt van verkeer.
4. Leid verkeer zo snel mogelijk naar de snelweg.
5. Zorg aan de zuidkant voor goede mogelijkheden voor verkeersafwikkeling via weg en water van en naar de maritieme bedrijven.

Vervolg

Het is zinvol om in het kader van dijkversterking de kansen voor de bereikbaarheid van A5H nog scherper in beeld te brengen. Wellicht ontstaan zo meekoppelkansen in de toekomst.

'Groen Verbindt' – Meerjarenprogramma voor de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden.

Opgesteld door de Gebiedscoalitie A5H, mei 2016

Meerjarenprogramma Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Fysieke projecten met specifieke locatie(s) weergegeven op de kaart

- 3 Beeldtuin Alblasserpoort
- 10 Historische themaroutes AV
- 11 Kaas Experience Center
- 12 Lammetjeswiel Alblasserdam
- 13 Prachtlint Meerkerk
- 14 Recreatief Knooppunt Sliedrecht
- 15 Ruiterspad Sliedrecht
- 16 Sloebengors Papendrecht
- 17 Stadspark Leerdam
- 19 Toegangswegen Bleskensgraaf
- 22 Recreatie Vriesenpolder Papendrecht
- 23 Waterberg Lexmond en Ameide
- 24 Recreatief Knooppunt Watertoren Nieuw-Lekkerland

Fysieke projecten (nog) zonder specifieke locatie(s) niet weergegeven op de kaart

- 2 Agrarische bedrijven in het groen
- 6 Dotterlingers door de polder
- 8 Erfafpoeling agrarische bedrijven
- 9 Geen tak de streek uit
- 18 Tentoonstelling landschap AV
- 20 Toploten
- 21 Uitbreiden Prachtlint

Studies en bewustwording niet weergegeven op de kaart

- 1 Aard van de Waard, handboek
- 4 Beeldkwaliteit en onderwijs
- 5 Blauwgroen fundament
- 7 Ecologisch beheer beimen en sloten

Projecten eerdere gebiedsdeals

Projecten eerste gebiedsdeal

- Blauwzaam Lint
- Toegangspoort Leerdam (1)
- Polderroute Noordeloos
- Laarzenpad Hoornaar
- Slagveld Zouweboezem

Niet op de kaart:
Convenant Ecologisch Beheer
Sreekgebonden biomassastromen
Natuur- en milieueducatie (NME)

Projecten tweede gebiedsdeal

- Vaarrouthenetwerk (1)
- Groenplan Nieuwpoort
- Groenbeleving Ameide Lexmond
- Toegangspoort Leerdam (2)
- Waterpark Mollenburg Gorinchem

Niet op de kaart:
Toeristische objectbebinding

Projecten derde gebiedsdeal

- Vaarrouthenetwerk (2)
- Toegangspoort Leerdam (3)
- Lijkijlplatform Zouweboezem
- Herstel waterriet Zouweboezem

Niet op de kaart:
Cursus Gastheren van het Landschap

Overige kansen en bouwstenen natuur en recreatie

- NatuurNetwerk Nederland (NNN)
- Natura 2000-gebied
- Toeristische iconen
- Opgaven en kansen met betrekking tot resp. recreatie en toerisme, en natuur en ecologie, zoals opgehaald bij de gemeenten in het MIRT Alblasserwaard-Vijfheerenlanden: "Verder kijken dan de Dijken"

'Giessenlanden ligt niet aan een rivier, of je zou de Giessen en de Linge moeten bedoelen. Toch vind ik het belangrijk om mee te doen. Overstromingen, maar ook economie, toerisme, natuur en bereikbaarheid zijn nu eenmaal zaken die zich van een gemeentegrens weinig aantrekken. Dat moet je per definitie regionaal bekijken.'

Teus van Houwelingen | wethouder Giessenlanden

Thema 3: Natuur, toerisme en recreatie

De meerjarenprogramma's als inspiratiebron voor een langetermijnvisie

De Alblasserwaard-Vijfheerenlanden heeft een enorm recreatief en toeristisch potentieel. Om dit te verzilveren, zijn voor twee regio's – Waterdriehoek en de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden – meerjarenprogramma's opgeleverd voor de periode 2016-2019 (zie kader). In het MIRT-onderzoek is hierop aangehaakt. De projecten uit de programma's zijn geïnventariseerd en in samenhang in kaart gebracht. Daarmee is inzicht ontstaan in meekoppelkansen met de waterveiligheidsopgave voor de lange termijn.

Verbinding en verbreding naar een langetermijnvisie

De projecten richten zich op de korte termijn. De volgende stap is dat de eigenaren van de projecten verbinding en verbreding zoeken om een gezamenlijke, langetermijnvisie voor natuur, recreatie en toerisme te ontwikkelen. Met de meerjarenprogramma's en de kaart is hiervoor een basis gelegd.

Versterking bestaande iconen

Alblasserwaard-Vijfheerenlanden heeft de ambitie om het gebied door te ontwikkelen tot een van de meest groene en toegankelijke gebieden van de provincie. Dit kan bereikt worden door de bestaande iconen als Kinderdijk, de Vestingdriehoek (Gorinchem, Woudrichem, Slot Loevestein – Fort Vuren) en Glasstad Leerdam te

versterken. Ook de Nieuwe Hollandse Waterlinie verdient profilering. Samenwerking hiervoor kan een aanzet vormen om (deels nog te ontdekken) meekoppelkansen te benutten, al dan niet in combinatie met een dijkversterking.

Voorbeeldprojecten meerjarenprogramma's

Het Meerjarenprogramma Waterdriehoek 2016-2019 bevat diverse projecten die een relatie met dijken of het gebied erachter hebben. Enkele voorbeelden zijn: het verbeteren van de verkeersveiligheid op de Lekdijk bij de entree van het molengebied Kinderdijk, de aanleg van een wandelpad in de voet van de dijk daar en de realisatie van een parkeerterrein voor touringcars en campers in de westrand van Nieuw-Lekkerland. Ook het meerjarenprogramma 'Groen Verbindt' voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden bevat projecten op of nabij dijken, zoals de aanleg van waterbergingen in Lexmond en Ameide, de aanleg van een recreatief knooppunt Watertoren in Nieuw-Lekkerland en het duurzaam inrichten van het recreatiegebied Lammetjeswiel in Alblasserdam. Nb: Opname in het programma betekent niet dat de uitvoering verzekerd is. Er is subsidie vanuit de provinciale groenagenda om het gros van de projecten uit te voeren, maar niet voor alle projecten. Genoemde projecten kunnen dus vervallen als de financiering niet rond is.

Gebiedsopgave 1: Kinderdijk-Alblasserdam

Benut de toeristische potentie, maar houd de bereikbaarheid in de gaten

In dit gebied zijn mooie kansen gevonden om de bereikbaarheid van Werelderfgoed Kinderdijk te verbeteren en een impuls te geven aan cultuurhistorie en toerisme. Ook liggen er kansen om het verkeer op de dijk te ontvlechten. Het Rijk heeft interesse om in de toekomst over deze gebiedsontwikkeling mee te denken.

Een goede bereikbaarheidsstrategie

Een van de belangrijkste aandachtspunten in het gebied, is het beter benutten van het economische en recreatieve potentieel van Kinderdijk. Daarbij is het essentieel om een goede bereikbaarheidsstrategie te ontwikkelen, waarbij toeristen het gebied goed kunnen bereiken, zonder voor verkeersoverlast voor de bewoners en bedrijven in de omgeving te zorgen. Hiervoor is een gebiedsschets ontwikkeld, die de verkeerssituatie voor bewoners, bezoekers en het bedrijf IHC verbetert.

Gebiedsschets Kinderdijk-Alblasserdam

‘Ik vind dat we heel innovatief aan de slag zijn gegaan, vooral de schetsen voor Kinderdijk zijn indrukwekkend. Dat is een hele mooie opbrengst, daar moeten we mee door. Net zoals met onze samenwerking in een Gebiedsraad: vanuit het belang van het gebied en over allerlei bestuurlijke grenzen heen.’

Dirk van der Borg | burgemeester Molenwaard

Kansrijk: een nieuwe entree voor Kinderdijk

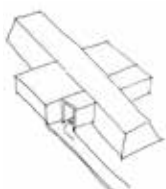
De entreezone bij Kinderdijk is onoverzichtelijk. Bezoekers moeten vanaf de aanlegsteigers in de Lek de weg oversteken waar ook veel auto's en fietsen rijden en de route naar het molengebied is onduidelijk. Een kansrijke meekoppelkans is om een nieuwe entreeplek te ontwikkelen, die de iconfunctie van Kinderdijk versterkt. Deze ontwikkeling sluit aan bij bestaande plannen van de Stichting Wereld Erfgoed Kinderdijk (SWEK), die zich vooral richten op het binnengebied, met onder andere een nieuw bezoekerscentrum, extra parkeerplaatsen en afzetpunten voor bezoekers.

Vier oplossingsrichtingen

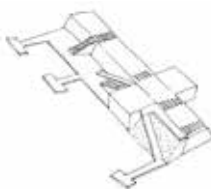
Voor deze nieuwe aanlegplaats/entreezone zijn in het MIRT-onderzoek vier mogelijkheden benoemd en verkend: een betere markering van de oversteekplek, een voetgangersbrug, een voetgangerstunnel en een buitendijks aankomstdek. Daarbij is er veel enthousiasme voor een aankomstdek, al dan niet gecombineerd met een goede oversteekmarkering en een voetgangerstunnel. De voor- en nadelen van de verschillende oplossingsrichtingen moeten nog nader verkend worden, een logische vervolgstap zou een alternatievenstudie zijn.

Schetsen vier oplossingsrichtingen entreezone Kinderdijk-Alblasserdam en impressie mogelijkheid aankomstdek

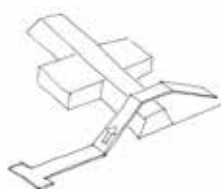
Voetgangerstunnel

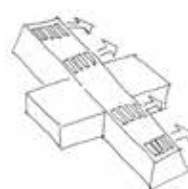
Aankomstdek

Voetgangersbrug

Markering oversteekplek

'Ik word enthousiast van alle ideeën die zijn opgehaald. Maar daarmee zijn we er natuurlijk nog niet. De volgende stap is om de ideeën handen en voeten te geven. Mét de mensen in het gebied.'

Arjan Kraijo | wethouder Alblasterdam

Voorbeelden voor herbestemming Mercon Kloos-loodsen (foto's van Radio Royaal, Eindhoven en Stork, Amsterdam)

Mercon Kloos-loodsen vanaf de rivier de Noord (foto Jaap den Ouden)

Mercon Kloos als tweede entree en verblijfplek

Er liggen verder mogelijkheden voor een tweede ontvangst-/aanlegplek op het voormalige bedrijventerrein van Mercon Kloos. Hier kan de toegang tot Kinderdijk gecombineerd worden met de ontwikkeling van het industriële erfgoed ter plaatse. Individuele toeristen kunnen dit terrein met de Waterbus vanuit Rotterdam bereiken en vervolgens via de westkant het molengebied betreden.

Het terrein biedt bovendien goede mogelijkheden om het economische potentieel van Kinderdijk te versterken met een hotelaccommodatie met restaurant. De stoere en karakteristieke bedrijfsloodsen kunnen worden behouden en herontwikkeld. Deze wat grootschaligere functie kan, door de gunstige positie van het terrein op de vaarverbinding tussen Rotterdam en Dordrecht, naast toeristen ook dagrecreatie uit de steden aantrekken, zodat er meer geld in het gebied wordt besteed. Het zou interessant zijn om deze ontwikkeling als businesscase verder te onderzoeken, als aanvulling op de bestaande plannen van SWEK.

Alternatieve route: Haven-Zuid als bustransferium

Een andere kans is de ontwikkeling van een alternatieve route via Haven-Zuid. Hier heeft de gemeente Alblaserdam plannen voor een transferium. Er is daar voldoende parkeerplek voor bussen en reeds een informatiecentrum aanwezig. Bezoekers kunnen hier bijvoorbeeld overstappen op de fiets of een (fluister)boot, en via de Alblas de molens en het bezoekerscentrum bereiken.

Een recreatieve verbinding tussen de Alblas en de rivier de Noord

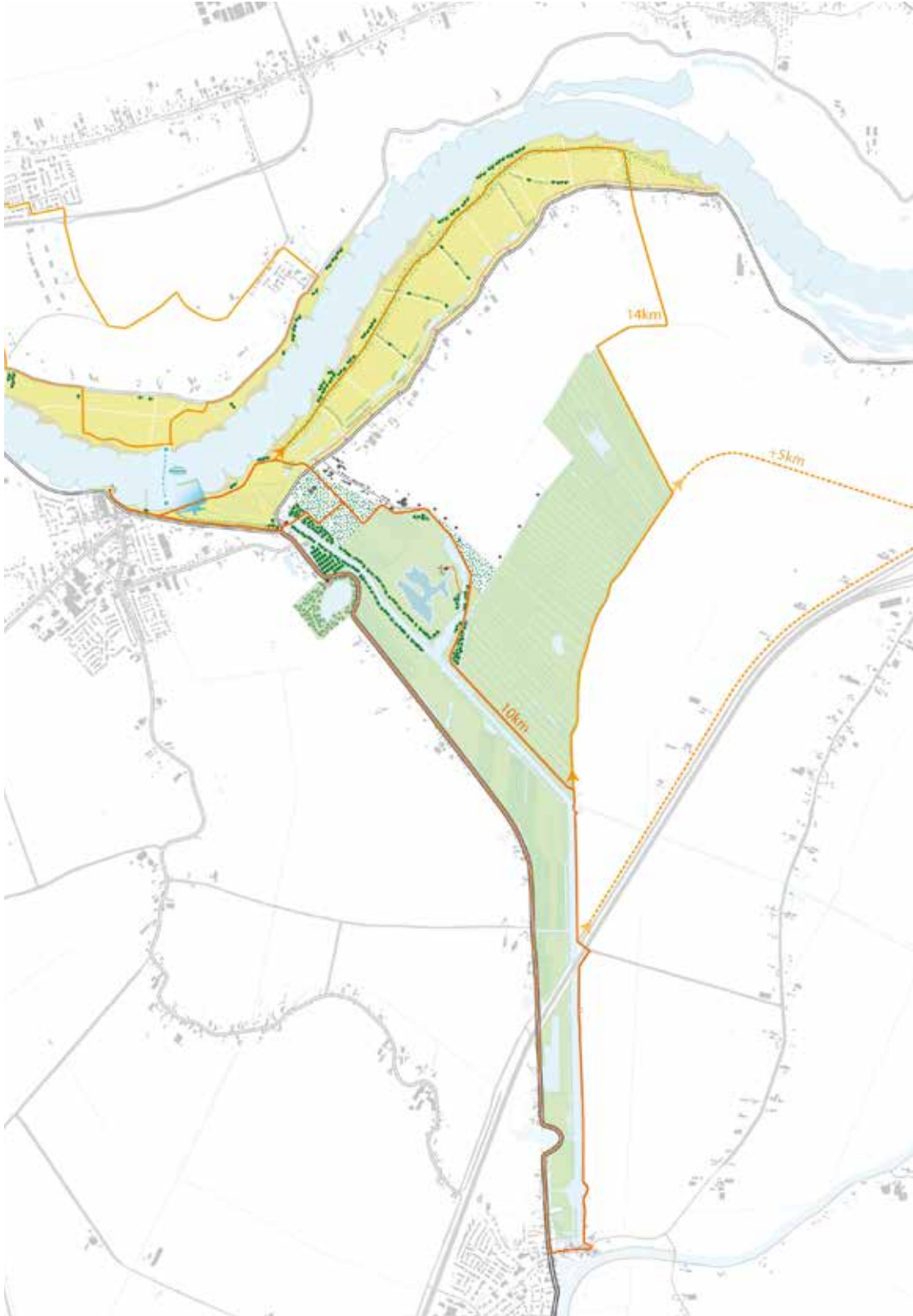
Daarnaast wenst de Stichting Schutsluis Alblaserdam het herstel van de oude schutsluis, ter plekke van de huidige dam bij Alblaserdam. Hiermee zou er voor de recreatievaart een verbinding tussen de Alblas en de rivier De Noord ontstaan.

Bereikbaarheid IHC

Op de punt van Kinderdijk ligt het bedrijf IHC, wat dagelijks veel goederen- en woon-werkverkeer met zich meebrengt. Zwaar transport is lastig op de smalle weg. De toegang naar het terrein is bovendien onoverzichtelijk, beide ingangen liggen in bochten. Dit leidt soms tot gevaarlijke verkeerssituaties voor andere weggebruikers, met name fietsers. Het ontvlechten van verkeersstromen is dan ook een wens vanuit de gemeente.

Een andere kans is om samen met IHC, in samenhang met een eventuele dijkversterking, te kijken naar verplaatsing van de opritten. Wat betreft het vervoer van medewerkers: momenteel (juli 2016) heeft IHC, na een uitbreiding van het parkeerareaal, voldoende parkeerplekken voor personeel. Een directe waterbusverbinding met Rotterdam is echter wenselijk, met name tijdens de spits. Dit is tevens een wens van NMC Scheepsbouw uit Nieuw-Lekkerland.

Visie Sluis-Ameide: verbinden recreatiepotentie

Gebiedsopgave 2: Sluis

Knooppunt van recreatie en natuur

Rondom Sluis liggen verschillende recreatie- en natuurgebieden, zoals de Achthovense uiterwaarden, de Zouweboezem en het recreatiegebied Salmsteke. Hier liggen uitstekende mogelijkheden om deze met elkaar te verknopen en het oude gemaal bij de Zouweboezem te ontwikkelen tot een bezoekerscentrum en entrepunt. Deze ontwikkeling kan in samenhang met een dijkversterking worden gerealiseerd, maar ook onafhankelijk daarvan zijn er gedeelde ambities die uitnodigen tot verdere uitwerking.

Entrepunt ontbreekt

Natura-2000-gebied Zouweboezem is bekend en geliefd onder vogelaars vanwege haar Purperreigerpopulatie. De Achthovense uiterwaarden tussen Sluis en de Lek vallen ook onder het Natura-2000-areaal, wandelaars zijn hier net als in de Zouweboezem welkom. Tussen Ameide en Sluis ligt een Toeristisch Overstap Punt (TOP), waar bezoekers met een voetveer de oversteek kunnen maken naar het recreatiegebied Salmsteke in de noordelijke uiterwaarden van de Lek. Een echt entrepunt voor het gebied ontbreekt echter. Zouweboezem is momenteel toegankelijk via de Boezemweg, wat parkeeroverlast bezorgt bij bewoners.

Elementen voor een visie

In deze gebiedsopgave is een visie ontwikkeld om het recreatieve potentieel van het gebied beter te benutten en te verknopen, met behoud van de natuurwaarden. Deze visie is bedoeld om te inspireren en kan samen met belanghebbenden uitgewerkt worden.

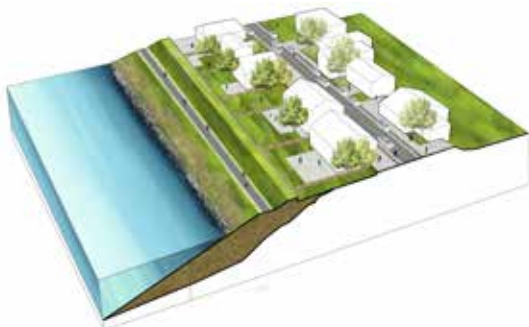
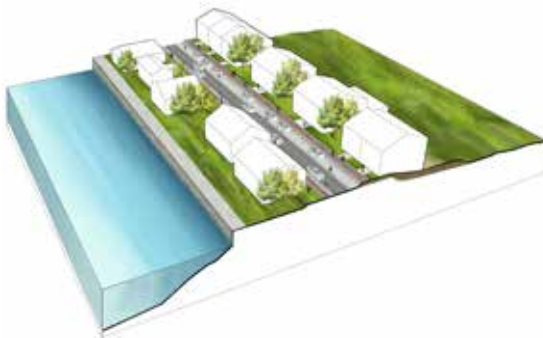
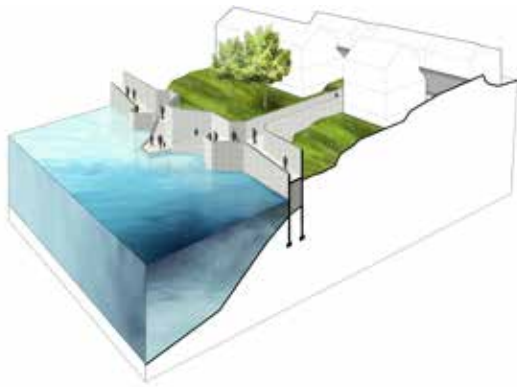
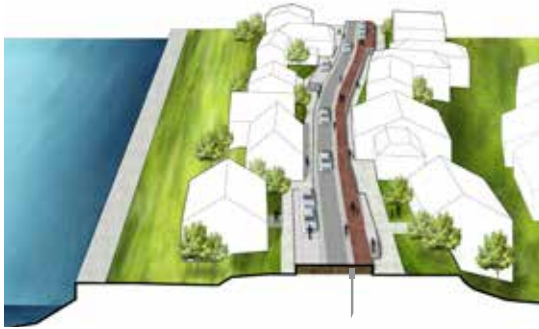
De visie bestaat uit onder andere de volgende elementen.

- Routenetwerk. Door verschillende wandelroutes aan te leggen, kan een routenetwerk ontwikkeld worden met zowel korte, meer gebruikintensieve routes langs de randen en langere, rustigere routes in het hart van het gebied. Een dijktaalud als wandelpad en een nieuw pad in de Achthovense uiterwaarden kunnen daar

onderdeel van zijn. Dit laatste komt voort uit plannen en wensen van de Stichting Groene Hart en het Zuid-Hollands Landschap om de routing en ontsluiting van de Zouweboezem en de Achthovense uiterwaarden te verbeteren. Het pad verbindt de pont met de dijk. Met deze nieuwe verbinding richting de aankomstplek van de pont kunnen bezoekers van de Zouweboezem parkeren op de parkeerplaats bij de pont. Dit vermindert de parkeerdruk langs de Boezemweg.

- Een nieuw bezoekerscentrum. Het voormalige gemaal is toe aan een opknapbeurt. Gezien de centrale ligging van het gemaal zou het goed dienst kunnen doen als informatiecentrum en entrepunt voor het recreatiegebied. Daarbij past een nieuwe verbinding tussen het gemaal en de Zouweboezem.
- Natuurcompensatie in Zouweboezem. Als er bij eventuele dijkversterkingen natuurcompensatie nodig is, dan is de Zouweboezem een interessante meekoppelkans. Het Zuid-Hollands Landschap (ZHL) heeft hiervoor enkele gebieden op het oog. Het is van belang dat het waterschap en ZHL hierover tijdig het gesprek aangaan.
- Zachte oevers. De huidige, harde oevers van het rivierfront van Ameide kunnen vervangen worden door zachtere oevers met een rietkraag, die beter passen binnen de karakteristiek van de Lek.
- Recreatieverblijven. In de weilanden naast het Natura-2000-gebied kan een beperkt aantal lodges worden geplaatst, bedoeld voor kortdurend verblijf. Zo kan er verdiend worden aan de vele vogelaars en wandelaars die het gebied bezoeken.

Schetsoverzicht verschillende varianten dijkversterking Sliedrecht

Gebiedsopgave 3: Sliedrecht-Biesbosch

Kansen voor innovatieve dijkversterking

De Rivierdijk bij Sliedrecht zal waarschijnlijk moeten worden opgehoogd en versterkt om in 2050 aan de nieuwe waterveiligheidnormen te voldoen. Vooral in het oosten is dat lastig inpasbaar vanwege de karakteristieke dijklintbebouwing, die het gebied graag wil behouden. Er zijn kansen gevonden voor innovatieve dijkversterkingen, die het karakteristieke dijklintenpatroon langs de Merwede intact houden.

Drie oplossingen binnen het gebied

Er zijn drie oplossingen binnen het gebied nader onderzocht.

- Variant A: versterking huidige kruin. Dit betreft een uitgekende verhoging van de Rivierdijk, met behoud van de dijkbebouwing. In de vorm van een damwand of kistdam (dubbele damwand). De weg zou dan eenrichtingsverkeer worden.
- Variant B: damwand rivierwaarts. Er zijn twee opties mogelijk: een vrijliggende damwand midden in het water of een damwand aan de rand van de tuinen. De optie met een vrijliggende damwand is een kans om met een innovatief wandelpad (Waterwalk) de beleving van de rivier te versterken. De optie biedt ook mogelijkheden om een wandelroute te maken tussen de Adriaan Volkersingel en het Watertorenterrein. Een belangrijk aandachtspunt is wel het zicht van bewoners op de rivier.
- Variant C: versterken binnentalud. Deze optie biedt ruimte voor herontwikkeling en is vanuit kosten oogpunt een voor de hand liggende variant. Maar naar verwachting zal dan alle bebouwing langs het binnentalud en incidenteel bebouwing langs de voet van de dijk verwijderd moet worden. Bij eerdere dijkversterkingen op deze manier heeft de herontwikkeling tot een verstoring van de karakteristiek van de Rivierdijk geleid. Er zijn voorbeelden waar de bebouwing binnen het huidige profiel is teruggebouwd, zoals de opvijzelbare woningen in Papendrecht. Wel brengt dit extra kosten met zich mee.

Publicatie tijdschrift De Ingenieur (nummer 5, 2016)

Oplossing met impact buiten het gebied

Een vierde variant die nader onderzocht is, betreft dijkverlegging rivierwaarts. Hierbij wordt een nieuwe dijk achter de rivierdijk aangelegd. Anders dan bij variant B (damwand rivierwaarts) die buiten de vaargeul staat, versmalt deze variant de vaargeul en dat vergt maatregelen, mogelijk ook aan de overzijde in de Biesbosch, Natura-2000-gebied. Dit vraagt om vervolgonderzoek naar mogelijkheden voor natuurcompensatie op een hoger schaalniveau (Rijnmond-Drechtsteden en Rivierengebied) en overleg met Staatsbosbeheer.

Variant A en B ruimtelijk het meest kansrijk

De globale variantverkenningen binnen dit MIRT-onderzoek zijn niet uitgebreid genoeg om al een gewogen afweging te kunnen maken. Wel geeft het inzicht in de mogelijkheden, meekoppelkansen of bezwaren van verschillende opties. Op basis van ruimtelijke argumenten hebben variant

A (versterking huidige kruin) en B (damwand rivierwaarts) de voorkeur. Variant C (versterken binnentalud) zal naar verwachting grote nadelige impact hebben op het kenmerkende karakter van het dijklint en heeft om die reden ook niet de voorkeur. De variant dijkverlegging rivierwaarts is lastig vanwege versmalling van de vaargeul, mogelijke impact en compensatie van Natura-2000-gebied en bestuurlijke complexiteit, omdat er met veel partijen moet worden overlegd. Een logische vervolgstap zou een alternatievenstudie zijn.

Meer details over deze oplossingsrichtingen en varianten die niet verder zijn verkend (versterken buitentalud, plaatsen van vloedschotten en dijk landinwaarts verleggen) staan in de deelrapportage Gebiedsopgave Sliedrecht.

2.1.4 Gebiedsbrede opbrengsten

Na de verdieping in de thema's en gebieden is als vierde stap weer uitgezoomd om tot opbrengsten voor het hele gebied te komen.

Kinderdijk-Alblasserdam

Uit het deelproject Kinderdijk-Alblasserdam zijn de volgende gebiedsbrede opbrengsten te destilleren.

- De dijk als parelketting, waarbij bewust bestaande kwaliteiten worden benadrukt.
- Versterking van de recreatieve waarde van de fietsroute door deze te ontvlechten.
- Bij de profilering van wegen bewust rekening houden met wandelroutes.

Een belangrijk element hierbij is het inzetten op het creëren van uitzicht- of (kleinschalige) verblijfsplekken langs de route.

De ideeën voor het entreegebied van Kinderdijk zijn vrij uniek. Maar het creëren van een kwalitatieve aankomstplek langs het water kan op veel verschillende plekken langs de rivier worden ingezet. Het idee om de loodsen van Mercon Kloos een nieuwe bestemming te geven, is representatief voor een terugkerende opgave: hoe om te gaan met het meer recente cultuurhistorische erfgoed van de watergerelateerde industrie?

Sliedrecht-Biesbosch

De gebiedsopgave Sliedrecht-Biesbosch heeft de volgende gebiedsbrede opbrengsten opgeleverd.

- De variantverkenningen voor dit dijktracé zijn redelijk breed toepasbaar voor andere historische, dubbelzijdig bebouwde dijklinten in het gebied. Afwegingen in de varianten zullen afhangen van lokale gebiedskenmerken. Kenmerkend voor de Lekdijken is bijvoorbeeld een dijk met tuimelkade en langs de rivier De Noord is dat juist een dijk met bakstoep.
- Versterking van de publieke toegankelijkheid en beleving van de rivier geldt voor het hele gebied als een interessante meekoppelkans. De verbetering van wandelroutes en verblijfsplekken langs het water kan goed gekoppeld worden aan een gebiedsvisie voor recreatie en toerisme.
- Vooral variant B, een damwand rivierwaarts met een wandelpad biedt een extra kans voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Door op

verschillende plekken te kiezen voor innovatieve dijkversterkingen ontstaat een pilotgebied.

Hiermee kan de innovatiekracht van het gebied en haar bedrijven op de kaart worden gezet.

Sluis

Eén van de ideeën voor dit gebied is kleinschalige plaatsing van lodges voor wandelaars en natuurliefhebbers, zodat er ook geld wordt besteed in het gebied. De lodges, bestemd voor kortdurend verblijf, kunnen worden toegepast binnen de gehele Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Door bijvoorbeeld een serie architectonische lodges te laten ontwerpen en plaatsen, ontstaat een interessante verzameling objecten voor architectuur- en designliefhebbers.

Typologische opgaven

Om de gevonden oplossingsrichtingen in de gebiedsopgaven te vertalen naar andere plekken in het gebied, is een kaart met zogenaamde typologische opgaven gemaakt. Hierin zijn de verschillende opgaven uit de eerste inventarisatie teruggebracht tot een aantal terugkerende opgaven, zoals dubbelzijdige bebouwing of ontvlechting van het verkeer.

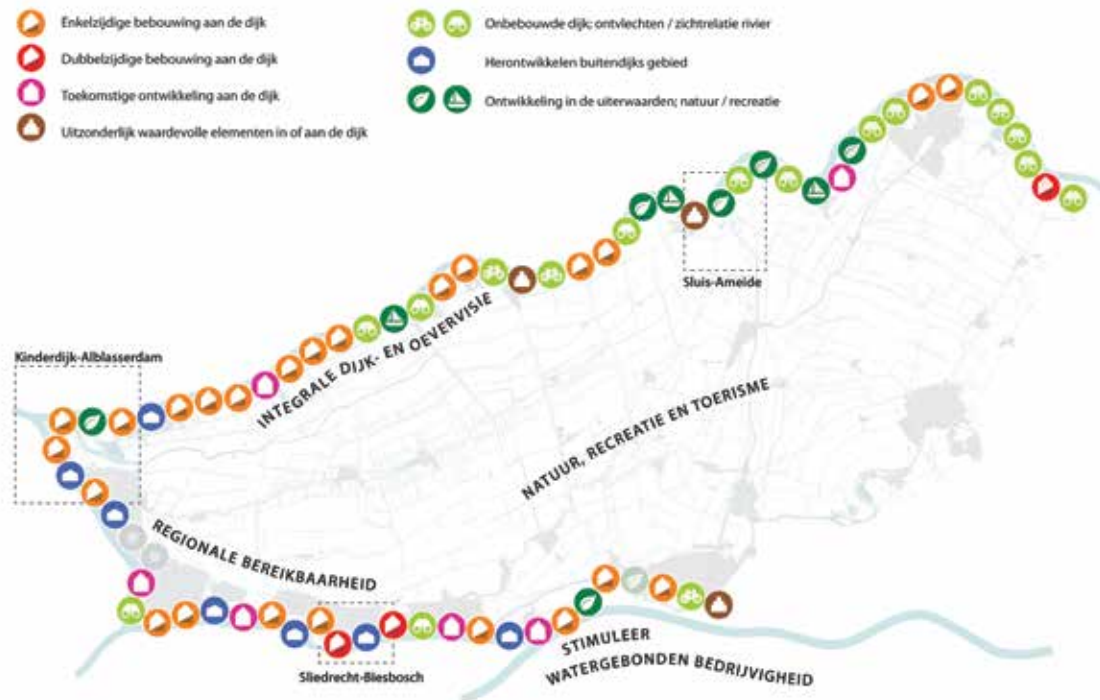
Contouren voor een ruimtelijke en economische gebiedsagenda

De gebiedsoverstijgende opbrengsten geven samen met de dijk- en oeversvisie input voor een ruimtelijke en economische gebiedsagenda. Deze kan samen met het gebied ontwikkeld worden tot een breedgedragen, gezamenlijke agenda. De volgende, watergebonden contouren zijn gevonden.

Handhaaf de karakteristieke dijk- en oeverpatronen

De karakteristieke dijklinten en oeverpatronen zijn van wezenlijk belang voor de identiteit en de ruimtelijke kwaliteit langs de rivieren. Het is de ambitie om bij ruimtelijke en economische ontwikkeling en bij dijkversterking aan te sluiten bij de karakteristiek van de bestaande dijk- en oeverpatronen. Daarvoor is het nuttig om met elkaar te identificeren welke plekken er in het gebied gekoesterd worden en waar ruimte is voor verbetering van de ruimtelijke kwaliteit.

Typologische opgavenkaart

Bereikbaarheid van bedrijven drastisch verbeteren

De bereikbaarheid van bedrijven moet op sommige plekken drastisch verbeteren. Dit vergroot de leefbaarheid en verkeersveiligheid op de dijk. Dit is te bereiken door te zoeken naar alternatieve aanvoerroutes in plaats van de bestaande dijklinten en het streven naar het scheiden van modaliteiten (fietsen apart van auto- of vrachtverkeer). De dijk- en oevervisie geeft aanbevelingen op het gebied van bereikbaarheid, eenduidig verkeersbeeld/ weginrichting en mogelijkheden voor vervoer over water.

Maritieme activiteiten en bedrijven optimaal faciliteren

Het is wenselijk om ruim baan te geven aan maritieme activiteiten en bedrijven in de Alblasserwaard Vijfheerenlanden, omdat dit bijdraagt aan de functie die deze regio vervult binnen het maritiem & logistiek cluster van de

maritieme delta van Zuid-Holland. Dat betekent dat de bedrijventerreinen aan het water zoveel mogelijk gereserveerd zouden moeten blijven voor maritieme bedrijven en activiteiten. Een actief locatie- en herstructureringsbeleid kan hiervoor zorgen.

Dijk, water en oever beter beleven

De dijk kan beter worden ingericht en gepromoot als onderdeel van het recreatief-toeristische netwerk. Dat kan bijvoorbeeld door bijzondere plekken langs de dijk en de oever te benutten en accentueren, dijk en oever beter te verbinden en de zichtrelaties met de rivier te versterken. Bestaande en vrijkomende open ruimten kunnen worden ingezet om toeristische en recreatieve kwaliteiten te versterken. Ook zijn er mogelijkheden om de belevingskwaliteit van de oevers te verbeteren.

2.2 De methodiek

De vier genoemde stappen in het onderzoek (zie figuur) vormen bij elkaar een goede methodiek om water en ruimte met elkaar te verbinden, die nu in de praktijk is beproefd. Dit is ook een belangrijke opbrengst van het MIRT-onderzoek.

Kenmerkend voor de methodiek zijn de brede inventarisatie, ontwerpend onderzoeken, het inzoomen op thema's en gebieden waar energie zit, het vervolgens uitzoemen om tot een gebiedsagenda te komen en de overzichtelijke verbeelding in kaarten. Deze methodiek kan ook interessant zijn voor andere gebiedsontwikkelingen. De werksessies en kaarten als instrumenten, kunnen hierbij als inspiratiebron dienen.

Cyclisch planproces

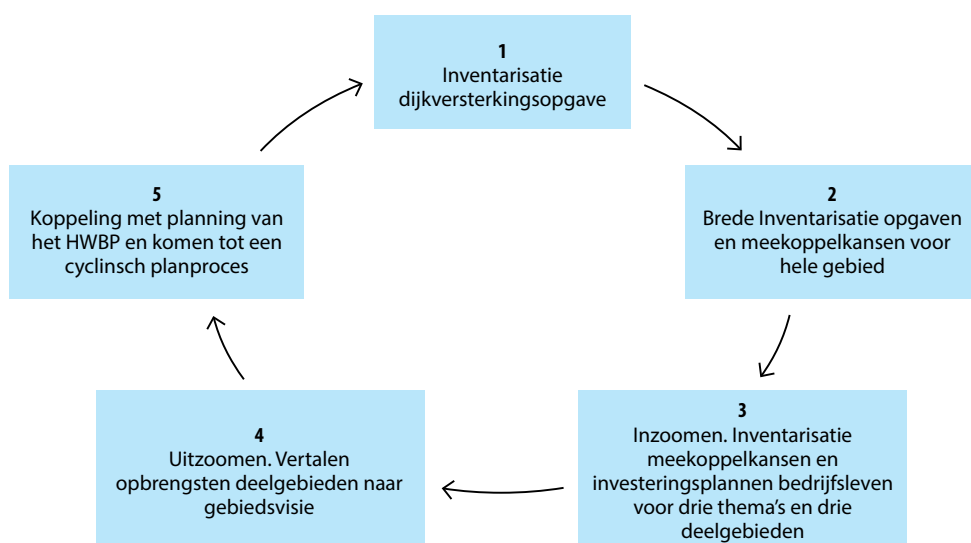
De laatste stap is koppeling met de planning van dijkversterkingen en met investeringsplannen van bedrijven. Op die manier kunnen concrete kansen ontwikkeld en verzilverd worden. Dit vraagt

om regelmatig (bijvoorbeeld jaarlijks) overleg tussen Rijk en regio en de regio onderling om kansen, investeringen en planningen met elkaar te verbinden. Zo ontstaat een cyclisch planproces waarin lange- en kortetermijnopgaven op elkaar afgestemd worden. Deze stap is nog niet gemaakt en benoemd als een belangrijk element voor het vervolg.

Werkvormen en instrumenten

Defacto stedenbouw heeft in het onderzoek verschillende instrumenten en werkvormen toegepast. Het belangrijkste instrument is ontwerpend onderzoeken geweest. Hierbij verken je in dialoog en al schetsend de opgaven en verschillende oplossingsrichtingen. Dit is toegepast in werksessies. Andere werkvormen waren de brede projectgroepsessies, expertsessies (bijvoorbeeld voor Sliedrecht), interviews, en presentaties.

De methodiek komt er met deze vijfde stap als hieronder uit te zien.

2.3 Samenwerking

Breed, intensief en interactief

Naast inzicht en methodiek is samenwerking het derde element van de oogst. Rijk, provincie Zuid-Holland, alle gemeenten uit dit gebied, het waterschap Rivierenland, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties hebben intensief en interactief met elkaar opgetrokken rondom de waterveiligheidsopgave. Opgaven, wensen en kansen zijn vanuit een gezamenlijk belang verkend: de kracht van het gebied.

Deze partijen werkten al eerder samen voor de voorkeursstrategie Rijnmond-Drechtsteden voor het Deltaprogramma, onder regie van de stuurgroep Rijnmond-Drechtsteden. Bijzonder aan de samenwerking in dit MIRT-onderzoek is de sturing van de regio zelf.

Bredere blik

De opbrengsten van deze samenwerking zijn legio. Waterveiligheid is geagendeerd, er is gewerkt aan waterbewustzijn. Partijen voelen zich steeds meer gezamenlijk eigenaar van de wateropgave en zien ook meer het eigenbelang, namelijk droge voeten en economische trekkracht. De blik is breder geworden; gemeenten bijvoorbeeld zien steeds meer het nut om een lokale dijkversterking te verbinden met ruimtelijke

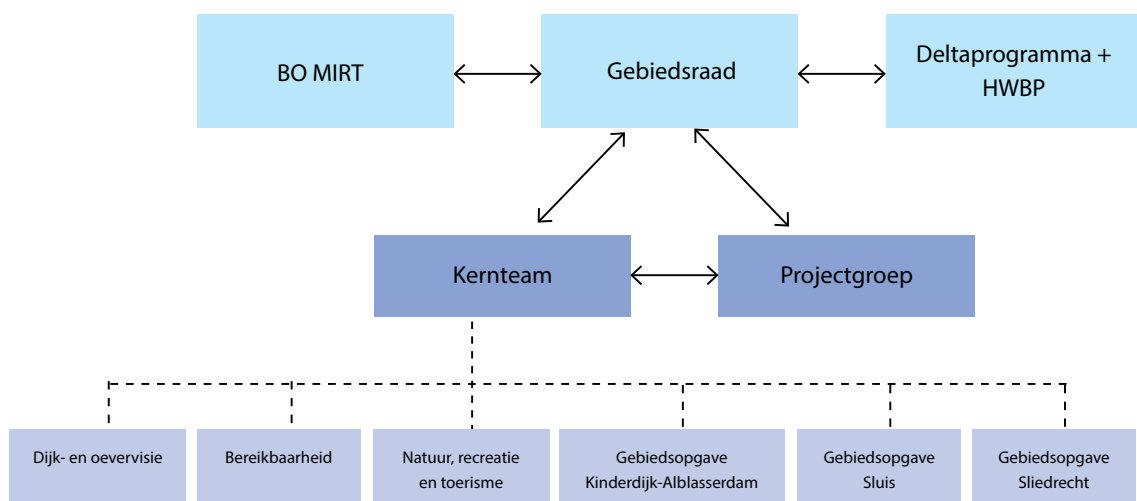
ontwikkeling. Er is inzicht in elkaars belangen ontstaan. Bewustwording dat partijen niet zonder elkaar kunnen om meekoppelkansen verder te ontwikkelen en verzilveren, maar ook om voor eenduidige communicatie richting bedrijven en burger te zorgen. Tevens is er commitment ontstaan om samen verder te gaan in deze samenstelling voor deze opgave.

Het samenwerkingsmodel

Organisatorisch gezien bestaat de kracht van het samenwerkingmodel uit de volgende drie elementen.

- Er is gekozen voor duo-voorzitterschap van de Gebiedsraad A5H. Dit zorgde voor gelijkwaardigheid tussen provincie en gemeenten en gaf vertrouwen. De Gebiedsraad bestond uit 16 personen.
- De projectgroep bestond uit een brede vertegenwoordiging (23 personen), het kernteam was compact (7 personen). De voordelen hiervan zijn een brede draagvlakverkrijging en een bestuurlijke verankering enerzijds en snel kunnen schakelen en een goede voortgang anderzijds.
- Voor de thema's en gebieden is gewerkt met kleine, ad-hoc werkgroepen, bestaande uit inhoudelijk deskundigen en belanghebbenden. Hierdoor is het gelukt om via ontwerpend onderzoeken in korte tijd tot inspirerende voorstellen te komen voor meekoppelkansen.

Organogram MIRT-onderzoek A5H

Lessen en aanbevelingen voor samenwerking

Stimuleer vanaf het begin mede-eigenaarschap

Een MIRT-onderzoek met een stevige watercomponent is nieuw voor veel partijen. Het brengt een veelheid aan opgaven, partners, belangen en verschillende tijdhorizonten met zich mee. Het mede-eigenaarschap heeft zich hierdoor moeten ontwikkelen. Het MIRT-onderzoek werd in het begin meer gevoeld als een 'feestje' van de provincie en een herhaling van zetten op het onderzoek voor de Voorkeursstrategie Rijnmond-Drechtsteden van het Deltaprogramma.

Een belangrijke aanbeveling is om alle deelnemers vanaf de start mede-eigenaar te maken van proces, inhoud, financiën en communicatie. Betrek een brede, bestuurlijke en ambtelijke vertegenwoordiging bij de kick-off. Betrek alle deelnemers bij de besluitvorming. En ontwikkel een helder en inspirerend verhaal om belang en nut van mede-eigenaarschap uit te leggen.

Illustratief voor deze ontwikkeling van het mede-eigenaarschap, is het besluit om gaandeweg het onderzoek het Bestuurlijk Overleg (BO) MIRT A5H en de Gebiedsraad samen te voegen. Gemeenten zaten aanvankelijk met drie vertegenwoordigers in het BO MIRT A5H, terwijl in de Gebiedsraad alle gemeenten waren vertegenwoordigd. Duo-voorzitter Bram van Hemmen (burgemeester Sliedrecht) heeft veel tijd en energie gestoken in het betrekken van zijn collega's in de gemeenten. Gemeenten zagen hun rol en wilden die graag pakken. Meedoen en méébeslissen in plaats van óver je gebied laten beslissen. Daarmee werd het samenvoegen van het BO MIRT A5H en de Gebiedsraad een logische stap.

Het gemeenschappelijk belang als ambitie

De waterveiligheidsopgave wordt vaak geframed als katalysator voor ruimtelijke en economische ontwikkeling. Die insteek kan echter leiden tot een afwachtende houding, omdat de dijkversterkingen naar verwachting pas over een aantal decennia gaan spelen. In dit MIRT-onderzoek is gaandeweg het besef ontstaan dat niet de waterveiligheid,

maar het gemeenschappelijke belang het uitgangspunt is om samen te werken. Dit belang is het behouden en versterken van de economische kracht en cultuurhistorische identiteit.

De aanbeveling hierbij is: beschouw het gemeenschappelijke belang als ambitie. Samen staan partijen steviger. Door vroeg in het proces aan te schuiven, kan het gebied agendabepalend zijn.

Verbind bestuurlijke en ambtelijke ambities

De integraliteit van dit MIRT-onderzoek brengt zoals gezegd veel partners, ambities en belangen met zich mee. Die belangen worden niet altijd expliciet uitgesproken, zo is ervaren. En spreken met een vertegenwoordiger van een organisatie betekent niet vanzelfsprekend dat de achterban geïnformeerd wordt of draagvlak heeft.

De aanbeveling luidt: verbind de politieke/ bestuurlijke belangen met de belangen van bedrijven en maatschappelijke organisaties in het gebied. En geef alle belanghebbenden de mogelijkheid deze belangen helder te maken, zodat overeenkomsten en tegenstellingen expliciet worden.

'Samenwerking functioneert zeer goed'

'De samenwerking die waterschappen, gemeenten, provincies en de Rijksoverheid in het kader van het Deltaprogramma hebben neergezet functioneert zeer goed, grotendeels conform de hoge verwachtingen en ambities van de wetgever', zo oordeelde de evaluatiecommissie van de Deltawet in juli 2016. Deltacommissaris Wim Kuijken: 'Iedereen stijgt in dit nationale programma uit boven zijn eigen belang, maar werkt mét de eigen verantwoordelijkheid. Die werkwijze is uniek en daar ben ik trots op.' De samenwerking binnen dit MIRT-onderzoek kan beschouwd worden als een voorbeeld van deze integrale samenwerking.

2.4 Communicatie

Samen werken aan waterbewustzijn

Tijdens het onderzoek is ook aandacht besteed aan communicatie. Enerzijds gaat het om projectcommunicatie over het MIRT-onderzoek, anderzijds om een aantal communicatieactiviteiten om het waterbewustzijn van inwoners en bedrijven te vergroten. Uit de 'waterbewustzijnsacties' blijkt is dat het overgrote deel van de inwoners in het gebied rekening houdt met maatregelen aan dijken in de toekomst, maar dat de mogelijke impact daarvan nog wordt onderschat.

Vergroten waterbewustzijn

Activiteiten om het waterbewustzijn te verhogen, bestonden onder andere uit een 'guerrilla-marketingactie' en de ontwikkeling van een jeugdtentoonstelling in samenwerking met het Wellant College (zie kader). Richting bedrijfsleven heeft de projectgroep in juli 2015 een presentatie verzorgd tijdens het Baggerfestival 2015 in Sliedrecht, als (officieuze) start van de actieve communicatie met het bedrijfsleven.

Bescheiden projectcommunicatie

De projectcommunicatie is bescheiden geweest. In augustus 2016 is de website www.a5h.nl live gegaan. De website geeft informatie over de waterveiligheidsopgave voor A5H, over de doelen en opzet van het MIRT-onderzoek en over de daaruit voortvloeiende gebiedsopgaven en thema's. Daarnaast zijn op verzoek presentaties gegeven over het MIRT-onderzoek, onder andere in het College van B&W en Commissie Ruimte van de Gemeente Papendrecht. Ook heeft de projectgroep twee workshop verzorgd op de Gebiedsconferentie van het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden.

Een gezamenlijke strategie

Wat onder andere uit de ervaringen blijkt, is dat het lastig communiceren is met alle onduidelijkheden over de waterveiligheidsopgave. Wat verder opvalt, is dat de urgentie in de verschillende delen van het gebied verschillend wordt gevoeld. Er wordt als gevolg hiervan ook anders gedacht over de communicatieboodschap, de timing daarvan en het beschikbaar stellen van middelen daarvoor.

Begrip voor die variatie versterkt het vertrouwen in de samenwerking. Wel zou het wenselijk zijn om als regio op hoofdlijnen een gezamenlijke strategie te ontwikkelen, met ruimte voor maatwerk, en de verschillende activiteiten goed op elkaar af te stemmen. Met de ontwikkeling van een aantal kernboodschappen is hiervoor een aanzet gegeven (zie kader). Een aanbeveling is om de brede samenwerking binnen de communicatiewerkgroep voor de MIRT-onderzoek in stand te houden.

Kernboodschappen waterbewustzijnsacties

- De waterveiligheid in ons gebied is nu op orde, maar het is niet vanzelfsprekend dat dit zo blijft.
- In de toekomst zullen ingrijpende maatregelen nodig zijn om droge voeten te houden.
- Daarom bereiden we ons daar nu al zo goed mogelijk op voor, zodat we ook in de toekomst beschermd zijn tegen hoog water.

Reizende jeugdtentoonstelling

In samenwerking met het Wellant College is een reizende tentoonstelling ontwikkeld om het thema waterbewustzijn bij jongeren van 10 t/m 16 jaar op een eigentijdse en begrijpelijke manier te bevorderen. De tentoonstelling start vanaf oktober 2016.

Guerrillamarketing-actie

In het voorjaar 2016 is in samenwerking met Ons Water een guerrillamarketingactie bedacht, bestaande uit plaatsing van een aantal (tijdelijke) raadselachtige bordjes in een aantal gemeenten waar het MIRT-onderzoek zich afspeelt. De bordjes verwezen naar een website, met een kleine enquête. De actie leverde op straat soms interessant gesprekken op met inwoners over waterveiligheid. 'Ik hoop maar dat de dijken "Ons Water" tegenhouden. We vinden het té vanzelfsprekend. Laatst zag ik een bus met buitenlandse toeristen in Kinderdijk. Die durfden haast niet uit te stappen, omdat ze zagen hoe laag de polder is gelegen. "Hoe kan je daar leven?"' Aldus een inwoner van Sliedrecht.

2.5 Betrokkenheid bedrijfsleven

De regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden heeft een heel diverse bedrijvigheid. Dienstverleners, maakindustrie, logistieke bedrijven en ook veel watergebonden bedrijvigheid. Het gebied heeft de wereldtop van waterinnovatie op haar grondgebied. De aanname was dat met de nieuwe wateropgave hier kansen ontstaan. Daarom is gecommuniceerd met bedrijven en ook gericht contact gezocht om inzicht te krijgen in de mogelijke betrokkenheid van het bedrijfsleven. Bij de bedrijven waarmee contact is geweest, is bewustzijn ontstaan over de waterveiligheidsopgave en de tijdshorizon daarvan. Ook is op een aantal locaties energie gevonden om mee te denken over meekoppelkansen, kennisinbreng, innovatie en showcases.

Gevarieerde betrokkenheid

De manier waarop bedrijven te maken krijgen met de wateropgave varieert en daarmee ook de betrokkenheid van bedrijven. Er zijn drie schillen gemaakt:

1. Bedrijven en (buitendijkse) bedrijventerreinen aan een dijk, die geraakt kunnen worden door een dijkversterkingopgave. Hier is vaak de kans dat bedrijven kunnen en willen bijdragen aan benutting van economische en ruimtelijke ontwikkelingen, zoals de aanleg van een jachthaven, recreatievoorzieningen of een betere infrastructuur.
2. Bedrijven met kennis- en innovatiekracht voor innovatieve dijkversterkingen of andere innovaties.
3. Bedrijven die niet aan de dijk liggen en geen directe betrokkenheid bij de wateropgave hebben.

Elke groep vraagt om een eigen benadering en timing. Bedrijven met kennis- en innovatiekracht willen vaker graag zo vroeg mogelijk betrokken zijn en willen ook nu al meedenken. De andere bedrijven vinden het vaak nog ver-van-hun-bed en willen pas meedenken bij een concrete vraag of als hun belang aan de orde is.

Animo om mee te denken

Een aantal bedrijfslocaties is gericht onderzocht (zie kaart). Dit zijn locaties waar de dijk naar verwachting een grote hoogte- of sterkteopgave heeft in de toekomst, en waar bedrijvigheid zit met plannen of innovatiekracht.

Langs de Noord:

- IHC-terrein
- Mercon Kloos-terrein

Langs de Merwede:

- Oosteind/Ketelhaven (Papendrecht)
- Bedrijven langs de dijk in Sliedrecht
- Bedrijven langs de dijk in Hardinxveld-Giessendam
- Bedrijven langs de dijk in Gorinchem

Langs de Lek:

- Bedrijven langs de dijk in Molenwaard
- Bedrijven langs de dijk in Vianen
- Bedrijven langs de dijk in Zederik

De meeste energie zit bij bedrijven die innovatiekracht hebben. Op een aantal van bovenstaande locaties is animo voor het inbrengen van innovatie-, omgevings- en uitvoeringskennis voor dijkversterkingen in de directe omgeving.

In het hele gebied speelt dat de toegang tot bedrijven(terreinen) vanaf een hogere dijk problemen op zal leveren. Ingeschat wordt door gemeenten en ook bedrijven dat er op het moment dat concreter wordt wat er moet gebeuren, ook animo is bij bedrijven om mee te denken over dijk en toegang.

De bedrijven in ASH zijn over het algemeen erg gehecht aan de plek waar ze nu zitten. Bedrijven willen graag uitbreiden op het terrein zelf of verhuizen binnen de gemeente of het gebied. Daar ontstaan ook meekoppelkansen in de toekomst. Er is animo om mee te denken over innovatie in een innovatienetwerk voor binnen het gebied.

De ervaringen met het bedrijfsleven hebben de volgende lessen en aanbevelingen opgeleverd.

Sluit aan bij belevingswereld van bedrijven

Waar gesproken is met het bedrijfsleven, blijkt de waterveiligheidsopgave nog ver weg te staan van de investeringsplannen. Die horizon reikt vaak niet verder dan een jaar of vijf. Dit is ook een belangrijke reden waarom de betrokkenheid van bedrijven vrij laat op gang is gekomen, het is lastig om de opgave concreet te maken. Terwijl deze betrokkenheid wel cruciaal is, mede omdat het onderzoek als voorbeeld in de MIRT-vernieuwing geacht wordt deze op te zoeken. Innovatieve bedrijven hebben minder last van de verre horizon: zij willen graag zo vroeg mogelijk betrokken worden en denken over het algemeen graag mee, ook buiten hun eigen (bedrijfs)belangen.

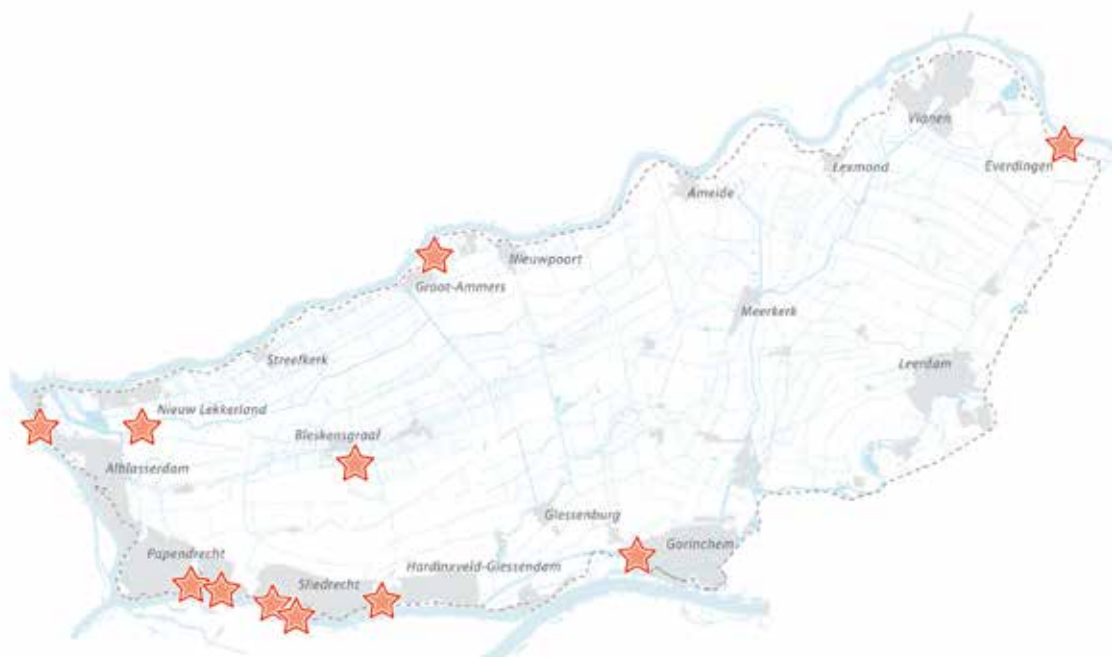
De aanbeveling is: sluit aan bij de belevingswereld van bedrijven. Vraag naar zaken die voor hen concreet en relevant zijn: kansen die zij willen pakken, ontwikkelingen in hun omgeving en op hun vakgebied, maar ook naar problemen die zij

voorzien. Geef waar mogelijk zicht op hoe zij op termijn kunnen profiteren van hun inbreng nu. Ga nog geen gesprek aan daar waar nog geen gevolgen of kansen voor het bedrijf te verwachten zijn. Zorg wel voor gerichte algemene informatie aan bedrijven zodra er meer bekend is over dijkversterking.

Benut kennis

De Alblasserwaard-Vijfheerenlanden heeft de wereldtop van innoverende bedrijven op haar grondgebied. Die kennis is zeer waardevol om dijkversterkingen innovatief uit te voeren of bij benutting van meekoppelkansen. Andersom kunnen deze bedrijven in hun achtertuin showcases ontwikkelen, waardoor mogelijk ook nieuwe delta-exportproducten ontstaan. Wat wel speelt, is dat bedrijven huiverig zijn om door vroege betrokkenheid hun kansen voor eventuele toekomstige opdrachten te verliezen.

Locaties met energie of meedenkracht bij bedrijven

‘Wij werken als Rivierenland in een heel groot gebied aan de dijken en willen dan tijdig in gesprek met de mensen en bedrijven die er mee te maken krijgen. Het helpt ons als er heldere plannen liggen. Dan kunnen wij goed anticiperen. Ik ben blij dat we in de A5H nu een aantal stappen hebben gezet, daarmee kunnen we met elkaar ons voordeel mee doen. Maar we zijn zeker niet klaar’.

Roelof Bleker | dijkgraaf Waterschap Rivierenland

De aanbeveling luidt om deze kennis en innovatiekracht te benutten. Een manier om dat te doen is via een innovatienetwerk. Hier is bij bedrijven animo voor. Begin klein en kijk dan welke bedrijven kunnen en willen aanhaken. Een eerste sessie wordt najaar 2016 georganiseerd. Er moeten wel spelregels ontwikkeld worden voor vroege deelname, zodat bedrijven later kunnen meedingen naar opdrachten.

Benut bedrijvencontactfunctionarissen

Het bleek lastig om toekomst- en investeringsplannen van bedrijven boven water te krijgen; dit vergt een zeer intensieve en pro-actieve benadering. Dat werk is ook nog niet klaar. Wat tot dusverre goed heeft gewerkt, is het benaderen van bedrijven via en/of samen met bedrijfscontactfunctionarissen van de gemeenten en het aansluiten bij bestaande overleggen van overheid met bedrijfsleven en van het bedrijfsleven zelf.

Een aanbeveling voor het vervolg, is om een manier te ontwikkelen om de toekomstplannen en meekoppelkansen van bedrijven regelmatig te inventariseren en up-to-date te houden. Hierbij kunnen de bedrijvencontactfunctionarissen betrokken worden.

'Ik wil graag dat jongeren beseffen dat je moet blijven werken aan de dijken. Dat er goede mensen nodig zijn die weten hoe je dat doet. En dat de mensen in het gebied weten dat waterveiligheid niet vanzelfsprekend is. Ik weet dat dit een aantal inwoners van Papendrecht bezighoudt. En natuurlijk zie ik kansen voor de identiteit en de economie van onze regio.'

Jan Nathan Rozendaal | wethouder Papendrecht

“Ik vind dat de partners in de Gebiedsraad serieus aan de slag zijn gegaan met de uitdaging van het deltaprogramma. Vanuit de kwaliteiten van het gebied. Er ligt een mooi resultaat en veel om op door te pakken. Er zijn natuurlijk niet meteen nieuwe plannen voor de dijken, de nieuwe landelijke beoordelingsronde begint volgend jaar. Maar voor mij is de boodschap: be prepared!”

Vincent van der Werff | ministerie Infrastructuur en Milieu

3. Het vervolg

Onder één paraplu verder met de veelbelovende oogst

Het MIRT-onderzoek A5H heeft een veelbelovende oogst opgeleverd. Er zijn verbindingen gevonden tussen de waterveiligheidsopgave, de ruimtelijke kwaliteit, cultuurhistorie en economische kracht van het gebied.

Elementen voor het vervolg

Om deze verbindingen te vertalen naar concrete en te verzilveren kansen, is het van belang om de samenwerking en samenhang te behouden. Er is voldaan aan de opdracht, maar de Gebiedsraad vindt zijn werk nog niet klaar. Er is een gezamenlijke ambitie om verder te gaan met de volgende elementen.

- De samenwerking. De samenwerking tussen overheden, maatschappelijke partners en het bedrijfsleven heeft een mooie basis opgeleverd om op voort te bouwen. Aandachtspunt is een nauwere samenwerking met het bedrijfsleven, maatschappelijke partners en kennisinstituten.
- De dijk- en oevervisie. Deze visie verdient doorontwikkeling tot een gezamenlijk, ruimtelijk (toekomst)beeld, dat richting kan geven aan de dijkversterkingsopgave en ook een inspiratiebron is bij andere opgaven.
- Een ruimtelijke en economische gebiedsagenda. Er liggen contouren voor een aantal watergebonden elementen en deze bieden een gesprekbasis. De vervolgstap is om er een gezamenlijke agenda van te maken. Het verkennen van kansen voor een circulaire economie en duurzame energievoorziening is hierbij een uitdaging.
- Een cyclisch planproces. Ontwikkelingen op en aan de dijk vragen om alertheid op nieuwe kansen. De meekoppelkansen van het hele gebied blijven aanscherpen in een cyclus, gekoppeld aan de planning van dijkversterkingen en investeringen, hoort bij een goede follow-up.
- De gebiedsopgaves. De gevonden kansen in de gebieden Kinderdijk-Alblasserdam, Sluis en bij Sliedrecht zijn interessant. Deze oplossingsrichtingen verder uitwerken en vertalen naar andere plekken is een gezamenlijke opdracht.
- Benutting van kennis. Kennisinstituten en bedrijven in onder andere de maritieme topsector kunnen een goede inbreng hebben bij de uitwerking van oplossingsrichtingen. Dat beter benutten is een uitdaging.
- De methodiek. Het MIRT-onderzoek heeft ervaringen opgeleverd met een aanpak om breed, interactief en al schetsend meekoppelkansen te inventariseren en verbeelden. Die methodiek kan verder ontwikkeld en gedeeld worden via de kennisagenda van het Deltaprogramma.
- Communicatie. Verhoging van het waterbewustzijn en draagvlak voor toekomstige maatregelen vragen om heldere communicatie. De uitdaging hierbij is om op hoofdlijnen tot een gezamenlijke communicatiestrategie te komen, met ruimte voor maatwerk.

‘De opgestelde handreiking dijk- en oevervisie is als instrument van grote waarde bij het beoordelen van projecten en gewenste ontwikkelingen die we kunnen koppelen aan ingrepen in de waterkeringen. De uitdaging is om een breder zicht te krijgen op die projecten en ontwikkelingen, zowel in omvang als in de tijd’

Theo Boerman | wethouder Hardinxveld-Giessendam

Samenhang behouden

De Gebiedsraad heeft de intentie uitgesproken om als één paraplu-organisatie verder te gaan met deze elementen voor het vervolg. Zo kan de oogst het beste verzilverd worden en profiteert het gebied als geheel.

Naast betrokkenheid van de gemeenten ligt een betrokkenheid van het Rijk, de provincie en het waterschap voor de hand. Deze partijen kunnen vanuit een bredere visie input leveren. Op hun beurt kunnen Rijk, provincie en waterschap met de verzilvering van de gevonden meekoppelkansen, invulling geven aan agenda's op een hoger schaalniveau. Het waterschap bijvoorbeeld kan de resultaten gebruiken bij de voorbereiding van dijkversterkingsprojecten.

Plan van aanpak

De eerste stap voor het vervolg is het maken van een plan van aanpak voor de komende twee jaar. Een vervolg via de MIRT-tafel ligt nu (nog) niet voor de hand; de MIRT-spelregels laten dit niet toe. Mogelijk kan dit later wel als de plannen concreter zijn. Vooralsnog zal de Gebiedsraad de samenwerking vervolgen op regionaal niveau, door instandhouding van de bestaande Gebiedsraad.

Daarnaast streeft de Gebiedsraad naar commitment van de deltacommissaris. Via het gebiedsoverleg van het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtssteden kan de voortgang en doorontwikkeling van de gebiedsopgave A5H gestimuleerd worden. En de minister kan via het jaarlijkse reguliere overleg van het Deltaprogramma geïnformeerd worden over de bevindingen van het gebied en een mogelijke, gewenste rol van het Rijk bij eventuele knelpunten.

Tot slot

De samenwerking vasthouden en de verbinding en verbreding blijven zoeken, dat is dus de intentie van de Gebiedsraad. Zo wordt de integrale blik behouden. Zo doen de partners samen leerervaringen op. Zo ontstaat een mooie showcase voor het slim, doelmatig en efficiënt combineren van opgaven op het gebied van water, economie en ruimte. En zo staat de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden paraat vóórdat de dijkversterking een feit is, met de meekoppelkansen op een presenteerblaadje. Met als resultaat dat de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden een gebied blijft waar het veilig en aantrekkelijk wonen en werken is.

'Als Utrechtse gemeente die grenst aan Zuid-Holland én Gelderland, kan juist Vianen ervoor zorgen dat allerlei goede ontwikkelingen waar een U10 of een Nieuwe Hollandse Waterlinie aan werkt, worden ingebracht. Zodat we ook die meekoppelkansen pakken en niet steeds het wiel opnieuw uitvinden. Dat vind ik zelf het mooie aan deze groep.'

André Landwehr | wethouder Vianen

Bijlage A

Overzicht van de gebruikte ruimtelijke agenda's, visies en gebiedsprocessen

Documenten Regio (A5H en Drechtsteden)

1. het Manifest 'Economische kracht in een prachtomgeving' (2013);
2. de Visie 2030 Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (2013);
3. het Manifest "Samen werken aan een duurzame topregio,
4. groenblauwe gebiedsdeal Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (vastgesteld door PS in juni 2014);
5. de gebiedsvisie "Samen werken aan een duurzame toekomst", opgesteld door het Gebiedsplatform Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (december 2009).
6. Woonvisie_Drechtsteden_spetterend wonen
7. Ruimtelijke strategie Drechtsteden (20140114)
8. Uitvoeringsprogramma Drechtstedenbestuur 2014-2018 (19 jan 2015)
9. Ruimtelijke kwaliteit Drechtsteden (29mei 2013)
10. Samenwerking Drechtsteden, sterke economie, geen documenten ,maar site (<http://www.drechtsteden.nl/de-drechtsteden/regionale-ambities/sterke-economie>)

Provincie

11. Visie Ruimte en Mobiliteit, 2012
12. Agenda Ruimte
13. Gebiedsprofiel Alblasserwaard Vijfheerenlanden

Per gemeente

Papendrecht:

14. Dijkvisie Papendrecht (12 december 2013)
15. Woonvisie Papendrecht 2012-2020 (20121206)
16. IOP Slobbengors (20111114)
17. Visie op het groenblauwe netwerk, Papendrecht

18. Waterplan Papendrecht
19. Kaart wandelnetwerk Papendrecht
20. Kaart historisch dijklint waterkering

Slidrecht

21. Dijkvisie Slidrecht, startnotitie (28 oktober 2014)
22. Structuurvisie_Slidrecht_2020
23. Projectenkaart 2015
24. Economische Visie 2020 20-09-2011
25. Lokale bijdrage aan voorkeursstrategie augustus 2013

Hardinxveld Giessendam

26. Visie Hardinxveld-Giessendam
27. Kaart structuurvisie
28. Economische Visie Hardinxveld-Giessendam 2013-2017
29. GVVP_2012-2022
30. Nota Wonen_2012-2022

Gorinchem

31. Structuurvisie van de gemeente Gorinchem
32. Projectenboek februari 2015
33. Bestemmingsplan Binnenstad
34. Paraplu bestemmingsplan Hollandse Waterlinie
35. Fietsplan Gorinchem 3.0
36. Fietsplan Gorinchem uitvoeringsdeel

Alblasserdam

37. Structuurvisie gemeente Alblasserdam
38. Structuurvisie dijklint Concept_oktober 1999

Molenwaard

39. Toekomstvisie Molenwaard 2030

Giessenlanden

40. Structuurvisie Giessenlanden buitengewoon

Leerdam

41. Toekomstvisie Leerdam 2030

Vianen

42. Toekomstvisie Vianen 2025

Lingewaal

43. Manifest van Lingewaal, structuurvisie plus 2030

Zederik

44. Toekomstvisie Zederik 2030

Waterschap Rivierenland

45. Dijkversterking Lekdijk Kinderdijk – Schoonhovenseveer, Handreiking ruimtelijke kwaliteit (2010)

46. Beeldkwaliteitsplan, Lekdijk Zuid (2012)

Ruimte voor de rivier

47. Definitief eindadvies Waal & Merwedestroom (april 2014)

48. Eindrapport AdHocwerkgroep Werkendam (6 maart 2014)

49. Eindverslag verbindingssessies Merwedestroom_Defacto

Lopende gebiedsprocessen

- Groenblauwe gebiedsdeal: betreft een deal tussen ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden, waarbij doelen en middelen vanuit het provinciale uitvoeringsprogramma Groen worden gekoppeld aan middelen en betrokkenheid vanuit het gebied zelf.

- Gebiedsagenda met Waterschap Rivierenland, waarin uitvoeringsprojecten voor de periode 2015-2018 centraal staan. De gebiedsagenda geeft uitvoering aan de Zuid-Hollandse Wateragenda, het waterbeheerplan 2010-2015 en het waterbeheerprogramma 2016-2021 van het waterschap, de beleidsvisie Groen en het bijbehorende uitvoeringsprogramma Groen en de beleidsvisie Erfgoedlijnen van de provincie.
- Ondergrondagenda Alblasterwaard-Vijfheerenlanden, opgesteld door de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid. Agenda voor duurzaam bodembeheer, over de balans tussen het benutten en beschermen van bodemkwaliteiten. Benoemt bodemkansen voor ruimtelijke ontwikkelingen.
- Anticipeerprogramma Alblasterwaard-Vijfheerenlanden. Afstemmen woonlocaties, arbeidsmarkt, onderwijsbeleid en voorzieningsstructuur.
- Energietransitie:
- Mobiliteit: studie goederenvervoer, MIRT Corridor Oost, MIRT A15
- Deltri - Samenwerken aan een maritieme en logistieke topregio. Maritieme hotspots en bedrijfstreinen.
- Convenant maritieme sector Rotterdam (nog niet actief).
- Visie Merwedestroom (afgerond).

